

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2017. január – XVI. évfolyam 1. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájjá:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Pálóczi
Horváth Ádám **2**
meg az üstökös
Szigeti Jenő írása

Bibliotheca **5**
Pro Patria
*Oros Lászlóval beszélget
Lengyel János*

Don Quijote **7**
Somogypagonyon
Lukáts János novellája

Jékely Zoltán **9**
bolyongásai
Rónay László karcolata

11
Az oroszok ügye
Bányai Tamás elbeszélése

19
Mezsgye
Czipott György verse

20
Borsos Miklós
emlékkiállítás
*Péntek Imre
képes beszámolója*

Felzárkás
Ország László fotója

SZIGETI JENŐ

Pálóczi Horváth Ádám meg az üstökös

1789-ben a *Berlini Királyi Ég-Visgáló* egy üstökös megjelenését jóslta, ami borzongató babonás félelemmel töltötte el a világvége-váроkat. Az emberek, no meg a hírlapok egymást túllícitálva az üstököstől világmegsemmisítőt vártak, és ezzel ijesztgették a könnyen hívó olvasókat. A *Magyar Kurír* 1789. január 7-i száma *A Tsillag vizsgálóknak egy nevezetes jegyzések* címen el is magyarázta a jámbor olvasóknak a nevezetes égi jelenség tudományos valószínűségét emígyen: „1661-ben vala egy üstökös tsillag látható, melly azzal a mely 1532-tőben jelent vala meg, hasonló útban járt – és így 129 esztendő alatt meg fogna mutatni magát, az az: az idén”.

A szántópusztai remeteségben élő gazdálkodó földmérő, Pálóczi Horváth Ádám (1760–1820), aki jó matematikus hírében állt, hiszen a híres-neves debreceni professzortól, Hatvani Istvántól (1718–1786) tanult, bátran ellene mondott a nagynevű csillagvizsgálónak. A Somogyországban élő remete nem hitt az üstökös jóslásban. Pálóczi Horváthnak a csillagászat is érdeklődésének homlokterében állt. Édesapja, Horváth György református lelkész Győrben több kiadásban is megjelent természetrajz könyvében, melynek igen érdekes címe van: *Természetnek és kegyelemnek iskolája* (Győr, 1761, 1775 és 1778), az apa korának megfelelő ismereteket adó fejezetet

írt az égitestekről, vagyis a „világosító állatokról”. Ennek illusztrációi között Ádám fia már gyermekkorában látott „farkas csillagot”, vagyis üstököst.

Pálóczi Horváthnak már 1789. január 3-án a *Magyar Músa*-ban – ami a *Magyar Kurír* melléklapja volt ebben az időben – hosszú verse jelent meg *A Magyar Kúrnak sok boldog új esztendőt kíván Horváth* címen, amiben cáfolja az üstökös hírért. Szerinte hibásan számolták ki az üstökös pályáját. Korábbi csillagászokra, régi prófétákra hivatkozik, és az egész pánikot arra használja fel, hogy erkölcsi intelmeket fogalmazzon meg kortársainak a gondviselő Isten hatalmáról. Egy hónappal később, a *Magyar Músa* 1789. február 4-i számában, egy hosszabb versben is feldolgozza ezt a csillag-kalandot, *A Berlini Királyi ég-vizsgálóhoz. – Az 1789dik esztendőkre jövendőlt üstökös vagy farkas tsillagról* címen, amihez egy hosszabb prózai bevezetőt írt, melyben a magyarok nagyasszonya „érthető hanggal” ezt mondta a Berlini ég-vizsgálónak: „Ne ijesztgess Jó Barátom! több kételkedéssel, / Ne – üstökös tsillag felől való jövendőléssel, / S hát már, a legmesszebb való égitestek-is jönnek? / Rossz hírt mondani, ez úgy-is félelmes esztendőnek?”

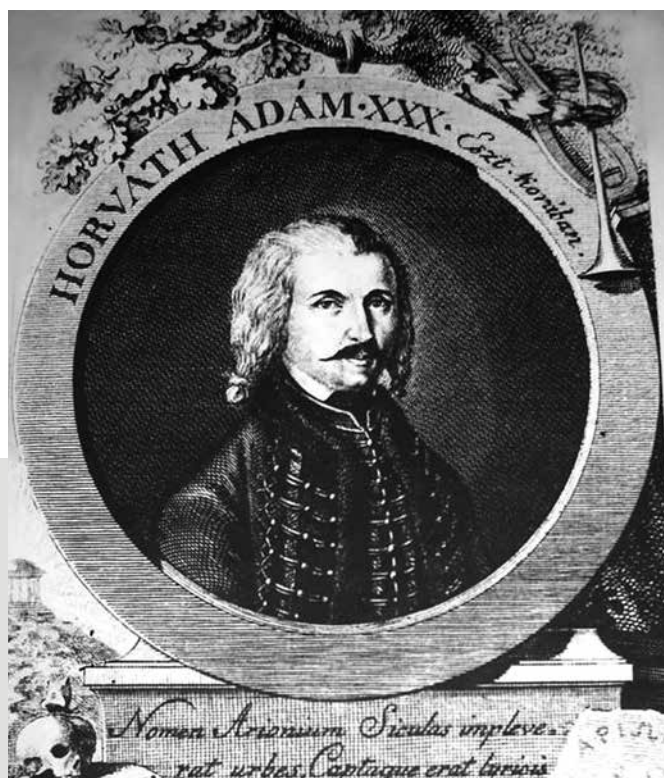
*Pálóczi Horváth nem a csillagokban
látta a félelemkeltő bajt,
hanem a politikai helyzetben.*

Pálóczi Horváth nem a csillagokban látta a félelemkeltő bajt, hanem a politikai helyzetben. Az ország háborúban állt a törökkel. Erre utal, hogy a Hold szava beleöklél egyik folyóvizünkbe, vagyis a Dunába, Belgrádnál. A versben több politikai utalás is van. Nem az égitestek, a kóbor üstökösök okozák a bajt, hanem a világ „vénül”, „Hanyatlak görbül öreg-ként, – bűne terhét nem bírja”.

Három héttel Pálóczi Horváth versének megjelenése után a *Magyar Músa* 1789. február 25-i számában Patáki Miklós bécsi orvostanhallgató dicsőítő költeményben méltatta Horváth költeményét:

*Zengd Músám dítséretét annak a Poétának,
Ki hírével bé töltötte keblét a két Hazának;
Ki az Egeken keresi, Verse matériáját,
Énekli a farkas-csillag járásának formáját.*

*Jól énekléd, ezen tsillag nem hoz gonoszt magával,
Mert ki kezdeten e testet formálta egy szavával,
Ki-szabta a Reguláit rendetlen úttjának,
Tette a többi bujdosók Egeik határának.*

Pálóczi Horváth Ádám

Az „ég-vizsgáló” jóslata nem vált be. A szántódi remeteségben élő Pálóczi Horváth Ádám hírneve, aki ellene mert mondani a tekintélyes csillagásznak, megnőtt. S nem csupán „Hetedfélszáz éneké”-nek köszönhetően, hanem e kevéssé ismert esetet követően is. Neki lett igaza, mert az üstökös nem jött, se 1789-ben, se a következő évben. Pedig a tekintélyes berli-

ni csillagda biztosnak tűnő jövendölését mindenki izgatottan várta. S lám, egy szerény somogyi birtokos nemes – tudván tudta, hogy álhírrel riogatják az embereket. A kicsiny Szántódon nagyobb bölcsesség termett, mint Berlinben, a nagyvárosban! Már akkor sem a csillagokban dőlt el hanyatló, görbülő világunk sorsa.

Zsirai László *Titok*

Vacog múltad szája széle,
fűrészfogai kocódnak.
Végleg kicsorbul az éle
megalázó tegnapodnak.

Ragyog a Nap. Tiszta égen.
Felhő? Közelében sincsen.
Fény lobog a jegenyéken.
Mosolygva figyel Isten.

Becézgetnek a madarak,
simogatod kicsi földed.
Összefog az eső, szél, Nap,
s dédelgeti a jövődet.

Álomkerted kivirágzik.
Színesedő rózsaszirmok
nem kérdezik: mi hiányzik?
Veled őrzik meg a titkot.

Ország Balázs *A Kis Pogány*

A kis pogány magán tűnődik.
Akkor ő pokolra jut? Ha ráér-
nek majd ezt is elintézik a felnőttek.
Beszélnek a pappal. Addig kap még
Egy kisautót. Csak ne kérdezze fáj-e
A pokol és mennyire.

Nagytesó most olvassa Dantét
Tudja: csak egy tornác szélén kell ülni
Felállás nélkül amíg jön a világvége.

A kis pogány viszont nem bírja az
Unalmat. Nyílt tüzet se látott, üstöt pláne
(Legfeljebb a tévében, de az folyton hazudik)
választhat még, megteszi más helyette?
Most már tényleg Kis Pogány.

Kaiser László *Szólt egy hang*

Hitte, hogy már nem nő tovább,
az a furcsa, nagy sötét,
s nem küldi rá váratlanul
poklainak ördögét.

Szólt egy hang a nagy sötétben,
azóta rág legbelül:
Istenem, hát miért hagytad,
nem tanultam istenül...

Szólni fog még szavak nélkül,
nem lesz csöndben az a hang,
ébredésre kondít némán
álomban egy nagyharang.

Ország László fotója

Boldog Gizella királyné

*Magyar
nagyasszonyok*
CSEH GIZELLA ROVATA

Az első magyar királyné

FI. István felesége, az első magyar királyné (984 körül – Passau, 1059. május 7.). II. Civalodó Henrik bajor herceg és Burgundi Gizella leánya, II. Henrik német-római császár húga, aki a „magyarországi” melléknevet kapta az egyháztörténetben, lévén ugyanis ő lett Szent István király felesége, s így Magyarország első keresztény királynéja.

Gizella a gandersheimi zárdában tanult, ahol 995-ben érte őt a hír, hogy Géza nagyfejedelem megkérte a kezét fia, Vajk, a későbbiekben már István számára. E frigy kialakulását Szent

Adalbert prágai és Szent Wolfgang regensburgi püspök is támogatta, mert magyarországi hittérítésük eredményeinek előmozdítását látták benne. Az esküvőt 996-ban német földön tartották, majd Gizella követte férjét új hazájába. Gizellára, mint királynéra szállt a fejedelemsasszonyok régi szálláshelye, Veszprém.

Gizella fontos szerepet vállalt a kereszténység magyarországi terjesztésében, számos ajándékot adott különböző templomoknak. Legfontosabb munkája nyilvánvalóan azonban a magyar koronázási palást, amelyet felirata szerint 1031-ben készítettett a székesfehérvári Nagyboldogasszony koronázó templomnak. Ez a palást bizánci szövetből készült, amely az újabb vizsgálatok szerint eredetileg zöld színű volt piros mintával, ezt négy sávban aranyhímzés borította. Ezen szerepelnek István király, Imre herceg és Gizella királyné, akiknek ez az egyetlen – hímzés formájában – fennmaradt korabeli ábrázolása.

*Gizella fontos szerepet vállalt
a kereszténység*

magyarországi terjesztésében...

Ezen túlmenően a királyné készített oltárterítőket és templomi szertartási tárgyakat is. Szent István alapító társa volt az óbudai Szent Péter és Pál-főtemplom, az esztergomi és somlyóvásárhelyi kolostorok létrehozásában.

A királyi párnak két fia született, Ottó és Imre. Csak Imre herceg érte meg a felnőttkort, de egy vadkanvadászat során meghalt 1031-ben.

Gizella életéről Szent István halála után több hagyomány maradt fenn. István halála után Orseolo Péter, majd Aba Sámuel uralkodása alatt méltatlanul bántak vele. Aba Sámuel halála után visszatért Bajorországba, ahol a niedernburgi Szent Kereszt és Pantaleon-apáca kolostorba lépett be, amelynek később főnöknője lett. Ennek egyik szép emléke Gizella királyné apátnőként használt keresztje, az ún. Gizellakereszt, amelyet Münchenben őriznek. Ily módon tehát Passauban úgy tudják, hogy az ottani niedernburgi monostor apátnőjeként halt meg, sírkövén a „*Gisyla abbatissa 1095*” felirat olvasható, amely azonban – talán elírás révén került oda így az évszám – aligha jelölheti Gizella királyné halálának évét. Egy másik hagyomány szerint Veszprémben halt meg 1043 után, és ott is temették el.

A rejtélyek ellenére Gizella királyné sírja Passauban búcsújáró hely, ugyanakkor boldoggá csupán 1975-ben avatták.

Szent István és Gizella – Ispánki József szobra (részlet) – CsB fotó

Bibliotheca Pro Patria

Egy magánkönyvtár Felsőszeliben

Oros László nyugalmazott hadmérnök alezredes, évtizedes kitartó munkával, szülőfalujában, Felsőszeliben létrehozott egy magánkönyvtárat. A 2016-os Ünnepi Könyvhétre jelent meg új kötete Irodalmunk emlékei címmel, amiben a könyvtár történetét meséli el.

– Mióta gyűjtöd a könyveket? Miért döntöttél úgy, hogy nem kis anyagi áldozatot hozva létrehozol egy magánkönyvtárat?

– A könyveket még a hetvenes években kezdtem gyűjteni. Tulajdonképpen ennek is megvan a maga története, de ezt talán most ne részletezzük. Röviden csak annyit, hogy amikor 1977 nyarán Dobos László író és Fónod Zoltán szerkesztő nálunk járt, megnézték a szerény könyvtáramat is. A suta beszélgetésünk közepette tudatosítottam, hogy bizony alig ismerem az irodalmunkat! Az egyetemes magyar irodalom klasszikusait persze olvastam, de például a szlovákiai Duba Gyula vagy Gál Sándor neve akkoriban nem sokat mondott nekem.

Ennek a felismerésnek tulajdonítható hát, hogy elhatároztam: gyűjteni, tanulmányozni és rendszerezni fogom az itt megjelent műveket. De az is sokat nyomott a latban, hogy ebben az időben hivatásos katonaként Csehországban éltem. Itt magyar szót nem lehetett hallani, és magyar könyvet is csak Prágában árultak. Keresni és vásárolni kezdtem hát ezeket a műveket. 1985 végéig több száz ilyen könyvet sikerült beszereznem. Elolvasásuk után viszont a szerzőik is érdekelni kezdtek. Szerettem volna megismerni úgy az életüket, mint az irodalmi tevékenységüket. Abban az időben azonban alig volt olyan lexikon, ahol a csehszlovákiai magyar írókat, vagy egyáltalán az irodalmunkat tárgyalták volna. Sőt, az iskoláink sem nagyon foglalkoztak a témával.

Így hát levélíráshoz fogtam, ahol ezzel kapcsolatban fagatni kezdtem az írókat.

Az első bátortalan kísérletek jól indultak. Sorban jöttek a levelek, fényképek, verskéziratok és a biztatások: csak folytassam a gyűjtést! Sőt, olyan jól haladt az anyaggyűjtés, hogy néhány éven belül kapcsolatban voltam a szlovákiai magyar írók zömével, később pedig az egyetemes magyar irodalom jeles alkotóival is. És persze, a műveik is eljutottak hozzám.

Nos, így kezdődött a könyveink begyűjtése, rendezése, majd az anyag katalógizálása.

A kérdésed második felére, mármint hogy miért is jött létre ez a könyvtár, nagyon egyszerű a válasz: abban az időben ugyanis nem volt Csehszlovákiában olyan könyvtár vagy gyűjtemény, amely felölelte volna az itteni kiadványainkat. Lényegében én próbálkoztam ezzel először. Igaz, nem intézményes keretek között, hanem „csupán” magánkönyvtárként. Természetesen, annak is tudatában voltam, hogy kemény fába vágom a fejszemet, hogy nem lesz olcsó mulatság összehozni egy ilyen gyűjteményt. Azóta bizony eltelt közel negyven év, és ma sem bánom, hogy a könyveinkkel, illetve a felvidéki magyar irodalommal foglalkozom.

– Jelenleg hány könyvből áll az állomány?

– Ma már közel 7400 kötetet tartalmaz ez a gyűjtemény, amelynek nagy része a szerző ajánlásával van ellátva. Ebből ötezer kötet jelenti a törzsállományt, vagyis a (cseh)szlovákiai magyar kiadványokat. A többi pedig az egyetemes magyar irodalom színe-javát képviseli. Bevallom azonban, hogy van ott néhány száz dedikált könyv a legismertebb cseh és szlovák szerzőktől is. Ez inkább emlékeztetőül maradt meg a cseh országrészekben töltött éveimre. Meg aztán vannak szlovák látogatóim is, akik örömmel fedezik fel ezeket a köteteket.

– Tulajdonképpen nem csupán könyvtárról, de egyben levéltárról és múzeumból beszélhetünk. A kötetekben olvastam, hogy számos értékes oklevél és egyéb irat is a birtokodban van, ez menet közben jött, vagy tudatos gyűjtőterep?

– A könyvtár valóban rengeteg régi iratot, oklevelet és irodalmi hagyatékat tartalmaz. Ezek beszerzése először csak lehetőségként adódott, hisz a budapesti antikváriumokban sok minden kapható. Később tudatosult bennem, hogy azért mindent ebben az esetben sem lehet gyűjteni. Nem is beszélve arról, hogy a jelentős személyiségek kézjegyét viselő iratokat elég nehéz megszerezni, meg hát drágák is. Később már inkább azokat kerestem, amelyek valamilyen módon kötődtek a Felvidékhez.

Mindenesetre van a levéltáramban néhány valóban értékes darab, amelyre a nagy múzeumok is büszkék lennének. Ide tartozik például I. Lipót király (1640–1705) adománylevele, amelyben egy bizonyos Nagy Jánost erősít meg a birtokában. Az okirat keltezése: Bécs, 1658. A nagyméretű pergament Szelepcsényi György (1595–1685) érsek és kancellár is aláírta.

A másik irat V. Ferdinánd (1793–1875) magyar király adománylevele Delinger János (1781–1850) nagyváradi kanonok számára 1835-ből...

...Csehországban éltem. Itt magyar szót nem lehetett hallani, és magyar könyvet is csak Prágában árultak.

Vagy megemlíthetném azt az 1884. évi országgyűlésre szóló meghívót, amelyet Pallavicini Alfonz őrgrófnak címeztek. Ezt I. Ferenc József (1830–1916) király és Tisza Kálmán (1830–1902) miniszterelnök látta el kézjegyével, illetve az ország címerét ábrázoló szárazpecséttel.

Sőt, számtalan kinevezési okmányom van az egykori valóság- és közoktatási minisztériumból. Például báró Eötvös József (1813–1871), Trefort Ágoston (1817–1888), báró Wlassics Gyula (1852–1937), Teleki Pál (1879–1941) vagy Hóman Bálint (1885–1951) miniszterek aláírásával.

De itt van Arany János (1817–1882), a legjelentősebb magyar költőnk levele is, amelyet ugyan a Magyar Tudományos Aka-

démia egyik fogalmazója vetett papírra, de Arany János, mint az akadémia főtítkára írta alá 1873-ban. És így sorolhatnám a többit is, de akkor nagyon hosszú lenne a lista.

– *A könyvek tematikáját tekintve a fő célpontod a csehszlovákiai illetve a kortárs felvidéki magyar irodalom. Nem gondoltál még arra, hogy írj a témában egy átfogó tanulmányt?*

– Nos, igen. A gyűjtemény lényegét valóban a csehszlovákiai, illetve a kortárs felvidéki magyar irodalom képezi. Bevalom, azt is fontolgattam már magamban, hogy érdemes lenne feldolgozni irodalmunk könyvészeti történetét. Mikor aztán már-már belefogtam volna, rájöttem, hogy mégsem én vagyok az illetékes személy, aki ezt a sziszifuszi munkát elvégezhetné.

– *A könyvhétre megjelent köteted a könyvtár történetét meséli el, dokumentálja, de te írtál korábban komoly helytörténeti monográfiát is.*

– Írtam, mégpedig kettőt is. Az első címe: *A Felsőszeli ágostai hitvallású evangélikus egyház története*, amely 2011-ben jelent meg. A négyszáz oldalas, képekkel illusztrált vaskos kötetben az egyházunk gazdag múltját igyekeztem bemutatni. Története ugyanis visszavezethető egészen a reformáció kezdetéig, amikor a Thurzók voltak Felsőszeli és a vidék urai. Az első, magas tornyú temploma is Thurzó Elek királyi helytartó idejében épült 1524-ben. Amikor aztán 1621-ben elhunyt Thurzó Imre, s özvegyét Esterházy Miklós vette nőül – aki katolikus hitre tért át –, nálunk is megkezdődtek a protestánsok üldöztetései. Az ellenreformáció korában elvették a templomot is. A helyzet némileg csak az 1681-es országgyűlés határozatával javult, amikor artikuláris egyházakat jelöltek ki, ahol az evangélikusok nyilvános istentiszteletet tarthattak. A felsőszeliek így az elég távol lévő Pusztafödemesre jártak, vagy igénybe vehették a helyi katolikus plébános szolgáltatásait.

II. József türelmi rendeletével ismét javult a helyzet. A gyűlekezet 1787–1790 között ismét templomot épített, és azóta folyamatosan van lelkipásztora is.

Természetesen a könyvben részletesen foglalkozom ezekkel az eseményekkel, leírva a templom, az iskola és a paplak építésének történetét, a lelkészek tevékenységét, illetve a monarchia felbomlása utáni helyzetet: az itteni magyarság

sorsának keserveit, majd a második világháború utáni üldöztetések.

Ez a könyv, némileg lerövidítve – illetve kihagyva azon részeket, amelyek állítólag sértették volna a szlovákok önérzetét –, 2014-ben szlovákul is megjelent.

A második monográfiám címe pedig *Felsőszeli és az Endreffyek*, amely tavaly látott napvilágot Budapesten. Itt annak az Endreffy családnak mondom el a történetét, akik 1888–1939 között, három generáción át voltak Felsőszeli evangélikus lelkészei. Sőt, egyikük – id. Endreffy János – a helyi temetőben alussza örök álmát.

Egyébként őseik a Trencsén megyei Bosácról származtak. Eredeti nevük Ondrassech, illetve Andrassovich volt. Az egyikük, bizonyos Andrassovich György (1776–1850), 1802-től egészen a haláláig Békéscsabán volt evangélikus tanító. 1844-ben aztán a három gyermekével együtt Endreffyre magyarsította a nevét.

A család jeles tanítókat, lelkészeket és szabadságharcosokat adott a magyar hazának. Ilyen volt Endreffy Károly is, aki Eperjesen végezte el a tanulmányait, személyesen ismer-te Petőfit és Tompa Mihályt, illetve századosként részt vett a szabadságharcban. Annak leverése után lefokozták, és közlegényként besorozták az osztrák seregbe. Később öt év várfogságra ítélték – Petőfi Sándor István nevű öccsével együtt –, és a csehországi Terezínben raboskodott.

Persze, a könyv terjedelmesebb részében a Felsőszeliben lelkészkedő két Endreffy János – apa és fia –, illetve az utóbinak Zoltán nevű fia tevékenységének bemutatásával foglalkozom a több mint négyszáz oldalas munkámban. Mindhárman olyan korban éltek, amikor nem volt könnyű magyar-nak lenni a Felvidéken. Életük teljes mértékben összefonódott a falu életével, és meghatározó szerepet játszottak gyülekezetünk történetében: minden erejükkel, tudásukkal és tehetségükkel a közösséget szolgálták.

A kötetrel kapcsolatban talán még annyit jegyeznek meg, hogy idén, a szlovákiai magyar helytörténészek huszadik országos találkozásán ezért a monográfiáért – meg gondolom az eddigi tevékenységemért is –, megkaptam a helytörténészek itteni legrangosabb elismerését, a Pátria-díjat.

– *A könyvtár nyitott, van lehetőség a kutatásra?*

– Igen, ez olyan magánkönyvtár, amit előzetes bejelentés után látogatni is lehet, de a könyvek csak helyben kutathatók. Azt hiszem, hogy ez érthető, hisz rengeteg olyan ritka és értékes kiadvány van ott, amit a múzeumok sem adnának ki. Megvannak azonban a kutatás lehetőségei – számítógép használata, szkennelés vagy másolás –, amit ki is használnak a látogatók. Évente mintegy kétszázan tisztelnek meg az érdeklődésükkel. Sőt, alkalomadtán a főiskolások is itt keresnek forrásanyagot a szakdolgozataik megírásához.

– *Mi a távlati terved a könyvtár anyagával?*

– A könyvtár jövőjével kapcsolatban röviden annyit, hogy érdeklődéssel figyelik munkámat úgy a magyarországi, mint a felvidéki intézmények, és ha majd úgy adódik a helyzet, akkor szívesen át is vennék ezt a jelentős anyagot. Én azonban azt szeretném, ha a gyűjtemény továbbra is nálunk, Felsőszeliben maradna. Úgy tudom, hogy ma már ennek is megvannak a feltételei.

– *Köszönöm a beszélgetést, erőt és egészséget kívánok a további munkához.*

Oros László – fotó: Somogyi Tibor

LUKÁTS JÁNOS

Don Quijote Somogypagonyon

A faluban hetet harangoztak, amikor megnyitotta háza ajtaját. Csend köszöntötte, esti árnyékok és porszag. A pornak szomorú illata van. Itt nem járt senki tavaly óta – Don Quijote körül nézett, az ajtót szélesre tárta, és a kertbe indult. A fűzfa alatt megállt: – Megjöttem, öreg! – köszöntötte a kertsarok hallgatag őrét. A fűz még jó húsz éve, egy viharban elferdült, de a törzse azóta is biztonsággal kapaszkodik a földbe. A fűz komoly óriás, az ágai fecsegő kis hitványságok. Don Quijote felmosolygott a fának: – Látom, volt viharod – a lehullott gallyat az árokszélre hordta. – Túl fogsz élni engem, pedig régebben laksz itt, mint én. Jó helyed van, néha irigyellek.

Amikor a kert gazdája lett, olyan fáknak akart otthont adni, amiket a könyveiben olvasott: bibliai terebintust, afrikai szikomort és araukáriát, ami leginkább Mexikóban nő. Kinevették, ilyen fák nem voltak Somogypagonyon. Don Quijote akkor földbe ásott néhány páfrányt, egy sor tuját. A páfrány alacsony maradt, a tuják nyurgák lettek.

*Megmentettem az életét – töprengett
Don Quijote –, azzal köszönte meg,
hogy nem harapott belém.*

A kerítésen túl homályos négyszög hunyorgott a feketülő estében: néma falakkal, vaksi ablakszemekkel egy ócska magtár. Valamikor malom volt, aztán megroggyant... Don Quijote elképzelt, hogy egyszer színészek jönnek bele, bábosok, köréje gyűlik a környék népe. Hogy örülne akkor a vén malom. De a falu kikacagta Don Quijotét, az emberek a vállukat vonogatták.

Most a kúthoz ment, a kútház tornyos várkastély volt a kertben. Benne sötét és hűvösség, ha hozzáért, lánccsörgés szólt a mélyből. Don Quijote a kút vas kerekén felejtette kezét. Begyalogolt a páfrányok közé, az esti harmat már mindent belepett. Az égen felhunyorogtak az első csillagok. Mindig ugyanazok, mindig ugyanott. Don Quijote megszámolta a Göncöl-szekér öt csillagát, annyi látszott a fűz fölött. Ha távolabbra ment, láthatta a többit is. De ő most nem ment távolabbra. Vissza indult a házba, az ajtó szögletes, fekete száját tátott rá.

Egy őrszem mozdulatlanságával feküdt a keskeny ágyon. Nyitott két szeme szinte keresztülfúrta az éjszakát. Mintha mozdult volna a világ, vagy amennyi a világból belefért a somogypagonyi éjszakába. Kirajzolódott egy hajdan volt feleség, egy megíratlan könyv, egy elkóborolt kutya, és a tudat, hogy még mindig nem járt Barcelonában. Megjelentek, aztán csendesen ellebbentek, talán az álom vitte el őket, talán a töprengő ébrenlét.

Ódon fapolcot szögezett a falra, itt sorakoztak a könyvei: lovagregények, kalandregények, régi korok régi vitézeiről és nyárfarezgésű kisasszonyokról. Amelyik történet nem úgy kanyargott, ahogy szeretne volna, nem vette többet kézbe azt a könyvet. Sőt, leparancsolta a polcra, mehetett vissza, a fővárosba. Helyette másik érkezett. Egyre több könyv, egyre több sors, a magáé is ott volt közöttük.

Egy hang váratlanul tolakodott a szobába, ajtón át, falon át. Nem az éjszaka hangja volt. Don Quijote elparancsolta árnyait, sötétre volt szüksége, hogy tisztán lásson. Ember hangja, állat hangja – mindegy. A kertben motozás vagy vergődés. Semmi kétség, a csapda... Ami egy szilvafa villás két ága közt tűnődött húsz éve. Most leesett, és foglyul ejtett valamit. Don Quijote az éjszaka sötétjén át is látni vélte a küzdelmet a csapóvas és egy élőlény között. A csapda rókát fogott, Don Quijote felismerte a dühös, halk vakkantást. A földre térdelt, jobbával a csapóvasat emelte föl, baljával a csapdát szorította a földhöz. Az állat kiperdült a veszedelmes vasak közül, és a kerítés felé inalt. Vagy vánszorgott... Don Quijote szinte a maga karján és nyakán érezte a kegyetlen csapdát, és, hogy most haladékat kapott a pusztulástól. Egy róka képében... Megmentettem az életét – töprengett Don Quijote –, azzal köszönte meg, hogy nem harapott belém. Don, a rókák mindent látnak! – visszabotorkált a házba. Az őrszem nyugalmával aludt el a keskeny ágyon.

Csúf üvöltésre riadt: – Rosseb a fajtádat! – és riadt káromgás, elhajított lapát zaja, kerítésé, amelybe belerúgnak. Pancsó Sandri tombolta végig a szomszéd udvart. Gatyában rohant ki a házból és gumicsizmában. Markában egy nyaka szegett tyúkot szorongatott: – Megfogta, a szájából téptem ki a büdös rókájának! Ki kell irtani valamennyit! – meglengette a kókadt tróféát, aztán a földhöz vágta.

Don Quijote a kerítésen át figyelte szomszédja haragját. – Megfojtotta és már vitte volna. De sántított, én meg... – most hencegni akart Pancsó Sandri, de elharapta a szót: – Mindenki láthatta!

Én nem láttam semmit – háritotta el magától a tanúságot Don Quijote, és megnyugodva tapasztalta, hogy a rókának nyoma veszett. A tyúkot sajnálta, Pancsó Sandrit nem különösebben. Pancsó Sandriné kidugta fejét a konyhából. Férje felkapta a földről az elhullott baromfit, és megrázta az asszony orra előtt: – A legszebb tyúkunk, látod? Csinálj belőle ebédet! – és a kezébe nyomta. Don Quijote elfordult, és a kút mélyét vizsgálta: – Lám, mivel jár egy jó cselekedet, egy élet megmentése. – A kút a láncát csörgette, mit neki az ilyen felföldi tragédiák.

Hej! – rikkantott Pancsó Sandri. Húsz éve nem tudták eldönteni, hogy tegezzék vagy gazduramozzák egymást a ke-

rítésen át. – Az ott! – és Pancsó Sandri elnézett szomszédja feje fölött.

Van valami mögöttem? – kérdezte óvatosan Don Quijote a haragját félretevő szomszédjától. Az följebb húzta hasán a lecsúszni készülő gatyát, és azután szólt: – Hát az a... izé, ott. Az a magtár vagy mi a fene, malom. Az jó volna nekem, tyúkolnak. A falu földjén áll, senkié, róka abba be nem megy – szeme földerült, szája vigyorra nyílt.

Én abban színházat akartam... – nehezen pergette ki a szót Don Quijote. – De hogy tyúkházat...!

Rossebnek kell színház. Megyek a polgármesterhez. Majd az ideadja nekem – elfordult Pancsó Sandri, gumicsizmájában beklaffogott a házba. Fehér ingben lépett ki aztán a kapun, nyalka öntudattal, mint aki a kormányzóhoz készül. Meglátta Don Quijotét, aki éppen vizet húzott a tujáknak, a páfrányoknak. Megtorpant, ujjá, mint szurony meredt a szomszéd arcába: – És ha már ott vagyok, megmondom neki, vágassa ki azt a vén fűzfát, még a végén rádól a villanyvezetékekre. Haszon úgy sincs belőle... – és már ment is végig a falun, malomkérőben.

*Ha a kertben vagy, sose vagy egyedül,
a fűzfával a világ társul hozzád.*

Hogy foghatna rá akárki fűrészst?

Az én fűzfámat ugyan ki nem vágatja senki – riadt utána Don Quijote, de szavát már csak Pancsó Sandri háta hallotta. Állt a fája alatt bús képpel, két kezét karba fonta, ajkát feszésre zárta. Az öreg fűzfát? Amelyik árnyéket vet a nyári hőségben, amelyik levélszönyeget borít a kertre? Ha a kertben vagy, sose vagy egyedül, a fűzfával a világ társul hozzád. Mert görbén nőtt a százados súly alatt? Hogy foghatna rá akárki fűrészst?! Egy Pancsó Sandri vagy a somogypagonyi főpolgár?

Dúlva került elő Pancsó Sandri, fülva mesélt asszonyának, de úgy, hogy a kerítésen át Don Quijote is hallotta. A polgármester azt mondta, a malom közvagyon, a faluban vaddisznót jeleztek, hármat is, nem rókát, mérég nincsen, azt a fát meg azért nem kell kivágni, mert görbe, azt mondja. És ment szemlézni, és azt mondta, lehet, hogy este idejön, és mégis megnézi a malmot. Úgy hogy ne főzöd meg a tyúkot, hadd lássa – Pancsó Sandri fehér ingben maradt, és le-föl járt-kelt a kőporos udvaron, és locsolta kannából a kőport. Az asszony pedig másik tyúkot vágott, a rókásat félrerakta, a másiktól levest főzött, direkt a polgármesternek. És bekötötte a haját, és az asztalt kihurcolta a verandára, pedig azt sose... de most igen... most jön a polgármester...

A polgármester pedig kezét fogott Don Quijotéval, aztán zsebre tette ökleit, hiszen Pancsó Sandrival ma már találkozott. A malmot elég hitványnak nevezte, nem is jó az másnak, mint tyúklaknak – így mondta, és nevetett. Pancsó úrnak bérbe adható éppen, de ebből nem csinálunk rendszert – és figyelmeztetően fölemelte mutatóujját. Don Quijotét biztosította, hogy egyszer majd lesz színház is Somogypagonyon, ha nem, hát bábkuckó a gyerekeknek, mikor minek van itt az ideje. Tenyerével megütögette a faluszerte híres fűzfát, kijelentette, jól bírja még magát az öreg, sőt, a kerítésen át még árnyéket is nyújt a magtármalomnak és Pancsó úr tyúkjainak. A maga tréfáján aztán jót kacagott, vele röhögött Pan-

csó Sandri, és halvány mosolyra vonódott Don Quijote ajka is. Azzal a polgármester elsietett hivatali fellegvára felé, mert már keresték. Pancsó Sandri befordult a házba, a húslevest megették, a döglött tyúkot kidobták, Don Quijote még megvárta a Göncöl öt csillagját, utána visszavonult keskeny ágyára.

Álmában a somogyi völgyeken vágatott végig, Rosi lovára egy megszabadított várkisasszonyt emelt föl, és elvágatott vele Tátika felé, az jó messze esik Pagonytól, megizzadt a Rosi is, Don Quijote is. Aztán álmában a másik oldalára fordult, és loholt Béndek-pusztára, ahol a pogány mórok az elfogott baktert éppen nyársra akarták húzni, – a búsképű lovag szétkergette őket vízi fecskendővel. A mórok üvöltve menekültek, a felriadt Don Quijote észlelte, hogy a Pancsó Sandri kakasa kiáltja a hajnalt. Hogy az a róka nem tudta volna ezt is... – kezdett bele egy csúf mondatba. Aztán talpra ugrott, a kút mélyéről vizet húzott, és fejét a vödörbe nyomta. Délután a Rosinante expresszel hazautazott a fővárosba. Végigböngészte a könyvespolcokat, két új bajvívástant és egy barlanghistóriát szemelt ki, hogy azokkal a pagonyi könyvvállományt gyarapítaná.

Egy késő őszi délutánon ismét a kertje kapujában állt. Keze megállt és megremegett a kilincsen. A malom – immár végképpen – romokban hevert, tetején keresztben egy hatalmas fűzfárónk terpeszkedett, talán a szélvihar, talán villám tépte le és taszította a patakparti épületre. Tyúknak nyoma se volt benne, más élőlénynek sem. Malom nélkül mi lesz veled, Don Quijote? – sóhajtott fel a gondterhelt gazda. Aztán fölemelte tekintetét, a fűzfa ott sötétlett, ahol a helye volt, a kert sarkában. Fölötte pedig... fölötte pedig a Göncöl-szekér robogott égi útján, mind a hét csillagkereken, mert éppen az a száraz ág szakadt le, amely a két hiányzó csillagot eltakarta.

Jékely Zoltán bolyongásai

Elárvult panoptikum

RÓNAY LÁSZLÓ
ROVATA

Amikor elvált a többiektől, Jékely tűnődve megtorpant a sarkon. Merre induljon? Csábítónak látszott az a kitűnő alakú hölgy, aki a buszmegállóban lévő virágüzlet kirakatát szemlélte. Elhatározta, hogy szerencsét próbál. Belépett a boltba, és egy szál rózsát kért. Félszemmel kifelé lesett, nehogy közben bedöcögjön a busz, és magával vigye reménye tárgyát. Ezen a vidéken azonban ritkán tűnt fel a kékre festett jármű. Fizetett, kilépett az üzletből és a nő felé tartott, aki éppen a kifüggesztett menetrendbe mélyedt. A költő mögéje lépett, s egy világfi eleganciájával és rutinjával megszólította: „*Kedves kisasszony, bocssásson meg árva fejemnek, de nem tudok ellenállni szépségének.*”

Már-már bontogatni kezdte a rózsát fedő celofánt, melyet vörös masnival kötött át az eladó, midőn a nő megfordult. A költő megdermedt. Legalább hetvenévesnek látszott.

– Mit akar? – Hangja kenetlen kerék csikorgására emlékeztetett.

– Elnézést kérek – rebegte Jékely –, összetévesztettem valakivel.

Jékely Zoltán

– Nem szégyelli magát? Ártatlan nőket csak úgy leszólítani! Hallatlan szemtelenség! Kotródjon, mert rendőrt hívok.

Noha a hölgy ártatlanságával kapcsolatban bizonyos kétségei voltak, jobbnak látta, ha odébbáll. A rózsát utolérhetetlen kellemmel egy szintén várakozó gimnazistának látszó lány kezébe nyomta, aki ámulva nézett a tovalibbenő költő után.

Talán megáztathatná bágyadt tagjait az egyik budai gőzfürdőben. Ez az eszme földérintette, és Gül Baba fürdője felé vette az irányt. Ott elnézegetheti bús férfitársait, a púpost, az inaszakadtat, a „*bénát, ki a falhoz támasztja botját*” s „*a szerelem átkozottját*”. Talán ők is egy nő miatt sereglenek ide, szívükben azonban él a reménység, hogy megpillanthatnak egy lenge szoknyát. Ám mintha távoli kürtjelnek engedelmessé válnának, „*és mankóink odahagyva újjászületve vágtatnának... a szabadba*”. Csalódnia kellett: a fürdő kapuján felirat hirdette, renoválás folyik, a nyitás időpontját meg sem jelölték.

Kicsit fárasztotta a járkálás. Egy terméskőre telepedett. Szerb Antal szelíd arca jelent meg emlékezetében. Neki mormolta:

– Szervusz, Tónika! Tudom, hogy megöltek.
Áruld el, milyen a halál?
Ajánlod-e, hogy igyekezzünk élni
vagy fogjunk hozzá létünk perceit
a nemlét végtelenségével felcserélni – ?

Mivel nem volt a halállal eljegyzett alkat, inkább kifelé indult a városból. Arra, ahol Óbuda végén grundokon kergették a labdát a srácok, s a döngés ismételt emlékezetébe idézte a régi tüzet, amely őt is hevítette. De a grundok helyén hatalmas épületek emelkedtek, annyira egyformák, hogy aki nem járatos, könnyen eltévedhet közöttük. Egy parkoló autónak támaszkodva noteszába jegyezte:

...Olyannak
érzem magam, mint hervadó virág,
melyet nem ért termékenység pora.

A hívogató, találkákra indító kisvendéglők is más vidékre költöztek. Némi nosztalgiával gondolt azokra, amelyekben a fehér abrosszal letakart asztal mellett üldögélve várakozott – mindhiába. Úgy érezte magát, mint Don Quijote. Rá is írta névjegyre a versikét:

Itt voltam. Vártalak, megittam két deci bort.
Az árvaság gebéje szívemre rátiport.
De megnyergeltem és – botlós volt bár a lába –
kivágtattam vele a gyilkos éjszakába.

Talán mégis vonatra kellene ülnie? Végigbarangolni ifjúsága erdélyi tájain? Visszaidézni a zengő neveket?

*Hadrév,
Sáronberke,
Kalota – Szentkirály –
didergő fészkek az erdélyi rengetegben!
Neveteket ki mondhatná ki szebben,
mint én az emlékezés áhítatában.*

*Zentelke,
Aszonyképe,
Szépkenyereű – Szentmárton.
s Detrethem, ki Betlehemet idézed –
Hogy elszakított töletek a végzet,
lelkem térképén egyre pirosodtok.*

Álmodozásából mobiltelefonjának hangja riasztotta föl. Nem kedvelte ezt a szerkezetet, de nem tagadta hasznos voltát. Megismerte, hogyne ismerte volna meg a szeretett hangot!

*„Otthonának érezte a régi magyar
irodalmat, de a világirodalomnak is
csodás üzeneteit hallgatta fordítás közben.”*

- Vigyáznál Zsomborra? – Az unokája.
- Persze. Valami baj van?
- Dehogy! Szülői értekezletre kell mennem.

Vége szakadt a sétának. Igyekezett haza. S hogy ne csak a televízió előtt üljenek, unokájával nekivágott a Rózsadombnak kis esti sétára, mint akkor, amikor a Csacsi-rét volt a kalandozás végállomása. Állt a rét közepén, s ahogy költőhöz

Ádám Tamás

Így egész

Fájnak keresztcsontjaim, előre vetítik a recsegő jövőt. Fölösleges sóhaj szakad számból, hegyomlással jön az este. Látványos önsajnálát húz.

Magamba feledkezem, térdemen barnára keményedett háncsréteg töredezik. Szétbonthatatlan az imára kulcsolt kéz. Zsoltárt mormol rekedt szél.

Alig forr már méz csontjaiban, szilánkosak a hajnalok. És mégsem maszatos az ablaküveg; tisztán látható, ahogy mellemből virág nő.

Minden szenvedés hihető, és minden át nem élt emlék elvehető. Így egész. Megmakacsolja magát vállamon a szenvedő idő.

illik, a teliholdat csodálta. Zsombor közben eltűnt. Hosszas keresgélés után lelt rá a rét alján, a három cseresznyefa egyikén. Egy ideig haragot tartott a teliholdddal.

Ám a Csacsi-rét helyén is házak emelkednek. Az egyik kerítés kapuján épp egy autó hatolt be.

Megvárta, míg unokája elalszik, aztán Zrínyi Miklós eposzát kezdte olvasgatni. Otthonának érezte a régi magyar irodalmat, de a világirodalomnak is csodás üzeneteit hallgatta fordítás közben. Megint sorokat rótt egymás alá. Most a költő-hadvezér lett ihletője:

*Ismerte őt a messzi hegygerinc,
melynek magyar neve száz éve nincs,
s most, mint gyertyák közt nagy halott profílja,
a csillagos ég kárpitjára írva –
a táj az ő lelkétől nyughatatlan.
Az égen szörnyű felleg száll: a vadkan.*

Egyedül ballagott hazafelé, mint „Bethlen Gábor késett diákja”. Frankel Leó utcai lakásában mindent rendben talált. A polcokon kicsit porosan sorakoztak az erdélyi magyar írók társaságában a németek, olaszok, s nemzedéktársai dedikált művei. Lefekvéshez készült. Az esti ima szavait kereste:

*Egyre mélyebb a kút, amelyből estelente
felhúznám az imák enyhétadó vizét;
se esti anya-csók, se égi tente-tente –
nincs, mi eloltaná napi poklom tüzét.*

A ház előtt csikorogva haladt el a villamos. A költő álomba merült.

Valek Tünde

Egy leszek közülük

Volt egyszer egy álom,
Megkeresem őket,
Ha kell értük, bejárom,
Az egész vidéket,
Itthon nem találtam rokon lelkeimet,
Tanultam érteni, felismerni őket,
Útra keltem keresni térben és időben,
Egyszer csak ott voltam megismertem mindet

Egy lettem közülük.

Odahaza lettem otthon,
Idehaza már nem voltam itthon
Egy nagy erdő sűrűjében
Zsákba varrva szabad lelkem,
Egy nagy város sűrűjében
Zsákba varrva szabad lelkem.
Jaj, meddig bírom még, kiáltanám
Elég, elég
Erdő sűrűjéből nem hallanák,
Város nagy zajában sem értenék,
Mit üzen a zsákba varrt lét.

BÁNYAI TAMÁS

Az oroszok ügye

November vége volt vagy talán december eleje, erre már nem emlékszem pontosan, a lényegét illetően ennek nincs is jelentősége, legfeljebb annyi, hogy két-három héttel korábban verték le a forradalmat. Akkoriban csapos voltam egy csehóban a Mártírok útja és a Kapás utca sarkán. Talán mondanom sem kell, nem volt nagy forgalom, a korábbi törzsvendégek egy része elmaradt; vagy leléptek az országból, vagy lakásaikban meghúzódva vártak az eljövendő szebb időkre.

Szóval, úgy délután négy óra felé járhatott az idő, mindössze hét vendég didergett a kocsmában, hiszen az öntöttvas kokszkályha több bűzt és füstöt árasztott magából, mint meleget. Kabátjukba burkolózva suttogtak egymás között. Elég lehangolt társaság volt, mintha mindenki tartott volna a másiktól. Akkoriban vigyázni kellett, mit mond az ember mások előtt. Bizalmatlan léghő uralkodott.

Rozika, a kissé testes, savanyú ábrázatú pénztárosnő pulóvert kötött a kasszájánál, ritkán kértek tőle blokkot a vendégek. Én a söntéspultról támasztottam, bámulva egyik vendégről a másikra, s abban reménykedve, talán hallok valamit, amiről a rádió elfelejtett beszámolni. Csakhogy mindenki szótlanul szívta cigarettáját, szürke füst terjengett a komor hangulatban. Akik idejártak, kivétel nélkül melósok voltak, egyszerű, igénytelen emberek. Egy sem a Rózsadombról vetődött be hozzánk, az ottani uraknak derogált volna egy ilyen lepukkant csehóba belépni.

Ezt a nyomasztó majdnem csendet törte meg Klarissza, aki – nincs mit ezen szépíteni – kurva volt. Ezt mindenki tudta róla a környéken, vendégeim ismerték már évek óta, gyanítom, hogy kivétel nélkül mindegyiknek akadt már dolga vele.

A maga módján tapintatos volt ez a Klarissza, nem hangoskodott, senkivel sem kezdett ki pimaszul vagy akár feltűnően. Sohasem provokált. Ha meghívta valaki egy kevertre, elbeszélgetett az illetővel, gondolom, megegyeztek a fuvardíjban, ahogy egymásközt a pásztoróra tarifáját nevezték. Aztán Klarissza távozott, kisvártatva ment utána a vendég. A véletlenül betévedő számára nem volt ebben semmi szembeötlő. Csak a törzsvendégek ismerték a dörgést, ők meg – ahogy mondani szokták – luksógorok voltak, nem lehetett okuk rosszalni a dolgot.

Kurva volt, mondom, mégsem az a külvárosi lepukkant nőszemély, akit bárki megkaphatott akár egy szál cigarettáért is. Azért senki se képzeljen egy dámát maga elé, ámbár úri hölgy lehetett valamikor, a neve is erre utalt, ha ugyan tényleg így hívták. S ha valóban így volt, előkelő mivoltából csak hosszú szipkája maradt meg, amelyet egy percre sem tett volna le. Vele is nagyot fordult a világ.

Senki nem tudta róla hány éves, jómagam negyven körülire saccoltam. Nem volt ronda, sőt, korábban talán szép is volt, de akkoriban minden szépség túl gyorsan elhervadt. Főleg, ha nem ápolták. Nem állítom, hogy elhanyagolta volna magát, de én egyszer sem láttam kifestve, mint néhány közismert hivalkodó kurvát, még az ajkát sem rúzsozta, ezért

is látszott jellegtelen nőnek. Az egyetlen dolog, ami szembe-tűnővé tette, az a keserű mosoly, ami soha nem olvadt le az arcáról.

Ez a mosoly, valamint *hogyanak-az-urak* köszöntése vidította fel valamelyest a mogorva társaságot. Ha nem is eredt meg a nyelvük, egy-két szava azért mindegyiknek volt hozzá, talán mert rég látták, s nyilván akadt köztük olyan, akinek már nagyon hiányzott.

Külön meg kell említenem két fiatalembert. Közülük az egyik lett a későbbi események – hogy úgy mondjam – főszereplője. A nevüket tudtam, Gazsinak meg Janónak szólították egymást, a forradalom előtt gyakran megfordultak itt. Suttogták róluk, hogy a Széna téren harcoltak az oroszok ellen, noha ők maguk nem dicsekedtek ezzel. Aznap is behúzódtak a sarokasztalhoz, némán kortyolgatták a fröccsöt. Tudtam róluk, hogy melós gyerekek, azt hiszem a Beloiannisban dolgozott mindkettő. Ők fogadták legnagyobb örömmel a belépő Klarisszát. A fiatalok hamarabb felkapják a fejüket egy nő láttán. Nem is maradt el az általuk rendelt kevert, a nő kedvenc itala.

*Akkoriban vigyázni kellett,
mit mond az ember mások előtt.
Bizalmatlan léghő uralkodott.*

Klarissza a söntéspultról támaszkodott, mert helyet senki sem kínálta. Mindössze három kis asztal volt a kocsmában, meg hozzájuk hat rozoga szék, mindegyiken ültek, s nem jutott eszükbe átadni a helyüket. Egy kocsmágyebár nem az illendőségről ismerszik meg.

Klarissza már a második kevertjét ízlelgette, amikor három ember lépett a csehóba. Kettő fiatalabb markáns legény, szénporosak fejük búbjától a talpukig. Mint kiderült, szénporosok a szomszédos házak egyikébe, magyarán, szeneslegények voltak. A velük érkező férfi jóval idősebb volt náluk, délceg járású, amolyan katonás ember. Nem lehetett túl az ötvenen ő sem, kissé gyűrött, a sokat megélt emberekre jellemző ábrázata, magabiztos megjelenése mégis jóval idősebbnek mutatta. Amúgy jó svádájú férfi volt, még Rozika is megilletődött tisztelettel nyújtotta neki a blokkot.

A söntéspultrhoz álltak, két lépésre Klarisszától, aki tüzetesen végigmérte őket, le nem hervadó mosolyából ítélve, semmi kivetnivalót nem talált a két legény szénporos ruházatában. Rögtön és a világ legtermészetesebb hangján, amit más talán tolakodásnak tekintett volna, érdeklődni kezdett kilétük felől. A legényeknek persze tetszett, hogy egy nő kezd ki velük és nem fordítva. Kértek is még egy felest újdonsült nőismerősüknek. Úgy tetszett, Klarissza rövid időn belül távozni fog, nyomában az egyik, de még azt sem tartottam kizártnak, hogy mindkét szeneslegénynek.

Valószínűleg így is történt volna, ha nem változik meg minden egyik percről a másikra.

Az történt ugyanis, hogy két orosz katona jelent meg az ajtóban. Közkatonák voltak és fiatalok, épp csak túl a sihederkoron. És már jócskán kapatosak. Fegyver nem volt náluk, mégis, a félelem légkörét hozták magukkal. Tétovázás nélkül léptek a söntéspulthoz.

Az egyik, amolyan igazi tatárképű, nagy hangon kiáltott valamit, majd miután egy szavát sem értettem, határozottan a cseresznyepálinkás üvegre mutatott. Próbáltam nekik elmagyarázni, hogy kérjenek blokkot Rozikától, de szavam sem értették, s most már a másik is türelmetlenül mutogatott a pálinkás üvegre. A közelemben álló vendég odasúgta: hagyja a francba a blokkot, talán még pénzük sincs, de az se baj, ha nem fizetnek, csak adjon nekik valami jó erős mérget, hogy dögöljenek meg, vagy legalább takarodjanak innen mielőbb.

Töltöttem nekik a pálinkából, amit egy kortyra lehúztak, és már dugták is orrom alá a kiürült poharat, jelezve, hogy többet akarnak. Adtam nekik. Talán ez már elég is lett volna, s ha megisszák, hát elmennek békével, de – csak akkor vették észre – megakadt a szemük Klarisszán. Az a bolond kurva most is vigyorgott, mintha öröme telne a ruszók megjelenésében. Azoknak meg több sem kellett. Honnan tudhatták volna, hogy az a nő még az ördögöt is mosollyal üdvözli.

Többnyire így van nőkre kitéhezett katonákkal. Nem lacafacáznak szépevéssel, rögtön a lényegre térnek. Talán, ha

józanabbak, kétszer is meggondolják, mit cselekszenek, mert bár kétségtelenül ők voltak az urak a városban, a gyűlölködő tekintetek és az, hogy csak ketten voltak, visszariasztja őket a nő felé tett durva közeledéstől.

Az egyik ruszki, miközben vihogva mormolt valamit oroszul, vadul magához rántotta Klarisszát, hogy megcsókolja. A másik hátulról kezdte tapogatni, s nagyon úgy tűnt, mohóságukban ott helyben meg akarják hágni.

A szeneslegények egyike megmozdult, de a sarokasztalnál ülő két ifjú gyorsabb volt nála. Mintha megfeszített rugó lökött volna rajtuk, úgy pattantak fel egyszerre az asztaluk mellől. Az, akit Janónak hívtak, még az asztalra helyezett szódásüveget is felkapta nagy hirtelenjében, s úgy vágta vele fejbe a Klarisszát tapogató ruszki kiskatonát, hogy az, mint az üres zsák roskadt a földre. A fejből meg ömleni kezdett a vér. A társa ijedten maga elé kapta a kezét, hasonló sorsra számítván, de ő, szerencséjére megúsza.

Ez volt az a pillanat, amikor Klarissza képéről is lefagyott a mosoly. Rozika felsikoltott a kasszánál, s mindenki másnak elakadt a lélegzete. Szörnyűlködve meredtek a földön heverő ruszkiakra. Rémületüket nyilván nem a vér látványa váltotta ki, hiszen azt láthattak éppen eleget a forradalom idején, de a pillanatok alatt lezajlott esemény várható következménye villámként hasított a tudatukba. Még Janó is megdöbbsent saját tettétől. Talán felsejlett benne, hogy ezért fel is akaszthatják.

Dermedt csend telepedett a kocsmára.

Kirják Miklós illusztrációja

Valaki egy perc múlva rám szólt: hívjon azonnal mentőt, de mintha nem is hallottam volna, meg se moccantam. A félelemtől bénán vártam én is, mi fog következni.

A másik ruszki arrébb húzódott, háttal a pultnak. Kétségbeesetten cikázott a szeme, hol a földre bukott bajtársára, hol az őt körülvevő emberekre, hol pedig az ajtóra tekintett a menekülés útját keresve. Egy szemvillanás alatt kijózanodott.

De nem csak ő szeretett volna sietve távozni, hanem mindenki más is. Elsőnek Janó indult az ajtó felé, gyorsan el akarta hagyni a tett színhelyét.

Csakhogy ekkor a szeneslegényekkel érkező úriember viszatartotta. Úgy állt ott a kocsmában közepén irhabéléses bőrkabátjában, akár egy tábornok, aki szemügyre veszi a harcteret, mielőtt meghozza sorsfordító döntését. Végül beszélni kezdett, jobb kezét tiltólag a magasba emelve.

– Egy tapodtat se! – mondta Janónak határozottan, s ez a figyelmeztetés a többi mozgolódónak is szólt. – Ne keressék a bajt maguknak. És eszükbe ne jusson mentőt vagy rendőrt hívni. Majd én megpróbálom rendbehozni a dolgokat. Most elmegyek egy kis időre, addig senki ne hagyja el a helyiséget, és ne is engedjenek be senkit. Ha netán meg akarna lépni, ezt a ruszkit is tartsák vissza. És eszükbe ne jusson bántani. Egy sérült untilg elég.

Ezt követően a minden porcikájában reszkető, társát hitetlenkedve bámuló ruszkihoz fordult, és mondott neki valamit. Oroszul. Az megérthette, mert engedelmesen bólogatni kezdett.

Az úriember távozott a kocsmából, s hogy felszólítása ne legyen hatástalan, ahogy kitétte a lábát, a két szeneslegény elállta a kijáratot.

– Ki ez az ember? – kérdezte Gazsi szemlátomást gyanakodva a szeneslegényektől.

– A Bajcz úr? Ő a görénk. A fuvaros.

– És, mint hallottam, jól beszél oroszul.

– Hogyne! – vágta rá az egyik szeneslegény. – Megtanították. De ne aggódjanak, mindig tudja, mikor mit kell csinálni.

Fogalmam sem volt, s azt hiszem a többieknek sem arról, mit szándékozik tenni a távozó Bajcz úr, de határozott fellépése hihetővé tette a hihetlent. Nagy slamasztikába kerülünk, amiből reménytelennek látszott kikeveredni, ám valamiért mindannyian bízunk abban, hogy az az ismeretlen valahogy tényleg elrendezi a történeteket.

Itt közbevetőleg meg kell említenem, hogy a közeli Statisztikai Hivatal épületét megszállva tartották az oroszok. Az a szerencsétlen két ruszki kiskatona is onnan tévedhetett be hozzánk. Vagy a Margit híd budai hídfőjétől, bár az valamivel messzebb van, ahol a HÉV végállomásának épületében és annak közvetlen környékén legalább egy századnyi orosz katona táborozott.

Nem tudom, mennyi idő telt el, talán egy óra, talán kevesebb, mindenesetre végtelennek tűnő hosszú percek. A kocsmatársasága úgy nézett ki, akár egy szoborcsoport kővé merevedve. Mindenki lakatot tett a szájára, csak Rozika sóhajtozott a pénztárnál, alig hallhatóan, de többször is felemelve Jézus Krisztust. Más dolga nem lévén, köthette volna tovább az unokájának szánt pulóvert, ám ehelyett sűrűn leste az óráját sopánkodása közepette. Látszott rajta, bárhol a világon, akár a pokolban is szívesebben lenne, mint itt.

Nem ő volt az egyetlen, aki szíve szerint máris elmenekült volna innen. Az asztaloknál ülők nyugtalanul fészkelődtek.

Mindenki ment volna, persze rögvest, ki merre lát és milyen gyorsan csak lehet, a két megtermett szeneslegény azonban ott állt az ajtónál, kétségtelenné téve mindenki számára, hogy innen csak rajtuk keresztül vezet az út kifelé. Gazsi és Janó az esélyeiket latolgatva méregették a két szeneslegényt. Merészük biztos lett volna hozzá, hiszen ők sem voltak anyámaszszony katonái, hogy akár verekedés árán is, de kitörjenek innen. Hallomásból ugyan, de tudtam róluk, a forradalom előtt is volt részük néhány ököltre menő csetepatében. Ráadásul őket fenyegette a legnagyobb veszély. Valami rejtélyes oknál fogva mégis maradtak. Feszülten várták a történet folytatását.

A talpon maradt ruszki bezzeg moccani sem mert. Megfordulhatott a fejében, hogy bármely mozdulatát félreérthetik, s akkor úgy jár majd, mint a társa. Klarissza még ott állt mellette, akár egy megszeppent bűnbánó szüzlány. Nem állítom, ugyanis nem vagyok gondolatolvasó, csak feltételezem, bár kétségtelennül vétlen volt, mégis magát hibáztatta a történetért, s úgy vélhette, valaki ezt bizony számon is kéri majd rajta.

*Suttogták róluk, hogy a Széna téren
harcoltak az oroszok ellen,
noha ők maguk nem dicsekedtek ezzel.*

Mindenkit lekötötték a saját gondolatai, félelmei, olyany-nyira – s ez nekem is csak később tűnt fel –, hogy a földön fekvő ruszkiival senki sem törődött. Mintha ott sem lett volna. Nem tudtuk, meghalt-e vagy csak az eszméletét veszítette hosszabb kómába esve, tagadhatatlan tény azonban, senki nem mert vagy nem akart még a közelébe lépni sem, megnézni lélegzik-e, van-e még pulzusa. Bajtársra is elfordította róla a tekintetét.

Aztán, hosszú óráknak tetsző idő múlva nyílt az ajtó, viszatért Bajcz úr.

Ha eddig nyugtalan csend volt, most mindenki körül megfagyott a levegő, a félelem úgy hasított mindegyikünkbe, mint egy jól irányzott mérgezett nyílvesző.

Mert Bajcz úr nyomában egy orosz tiszt lépett be a kocsmába, őt meg négy orosz katona követte. És ezeknél már fegyver is volt. Az ezredes – vagy miféle rangú, nem értek az orosz tiszti jelzésekhez, de hogy nem őrmester volt, arra mérget veszek –, szóval az ezredes oldalán is ott lógott fatokjában a kézimordály.

Ezek bizony mészárolni jöttek, gondolta szerintem mindenki velem együtt, véres bosszút állni harcképtelenné tett katonájukért.

Rozika nem győzött keresztet vetni magára, s én láttam a vendégeink mindegyikén azt a mélységes csalódást, ami a félelmükön is áthatott. Még a két szeneslegény arcát is döbent meglepetés árnyékolta be, holott ők ismerhették a főnöküket, tudhatták mire képes, mit várhatnak tőle.

Az a jóember, akiben vakon bízunk, elhittük minden szavát, elárult minket. Mi másra gondolhattunk volna?

És mégsem így történt.

Bajcz úr szembefordult a ruszki tiszttel, és nyugodtnak tetsző hangon hosszasan magyarázott neki valamit. Oroszul, persze, mondanom sem kell. Közben hol Klarissza, hol a földön fekvő ruszki felé bökött. Nyilván a történeteket mesélte

el, gondolom megindokolva azt is, hogy miért következett be az, aminek éppenséggel nem kellett volna bekövetkeznie.

A ruszki tiszt rezdületlen arccal hallgatta, csak néha nézett kérdően a pultnak támaszkodó kiskatonára, aki félelmében pusztá bólogatással igazolta Bajcz úr szavait, bármit mondott is az oroszul. A tiszt, amikor eleget hallott, körbehordozta tekintetét a kocsmában tartózkodókon. Mindenkit alaposan szemügyre vett, mintha az arcokról próbálná megítélni, igazat mondtak-e neki.

Aztán megfordult, vakkantott valamit az embereinek. Kettő közülök megragadta a sértetlen, de láthatóan a korábbinál is jobban rettegő bajtársukat, tuskolták kifelé az ajtón. A másik kettő kezénél és lábánál fogva megemelte a földön fekvő sérültet, ők sem törődtek azzal, él-e még vagy egy hullát cipelnek. Vitték.

*Bajcz úr nyomában egy orosz tiszt
lépett be a kocsmába,
őt meg négy orosz katona követte.*

A tiszt még egyszer körülnézett, majd mint aki jól végezte dolgát kezét rázott Bajcz úrral, és ment az emberei után.

Nem állítom, hogy megkönnyebbültünk. Senki sem tekintette lezártnak az ügyet. Néhány percig mindenki mozdulatlan maradt, arra várva, hogy az oroszok eltűnjenek a kocsmá környékéről. Érthetően nem akartak összefutni velük az utcán.

Aztán egyszerre csak mozgolódás támadt, mint a kisördög, bújt mindenkibe a mehetnék. Bajcz úr azonban ismét megálljt parancsolt.

Gottfried Benn versei

Szavak

Magadban: a szavakkal,
ez az igazi magány,
díszkapuk és kürtök, hajh
nem e lét színpadán.

Lelkeik mélyén kutatod,
mi ő sarc, mi álca,
év év után – tudhatod,
elváshatsz hiába.

Túlhan néppel teli akol,
lámpafény, dáridó,
rózsás, harmatos ajkakról
pereg gondtalan a szó.

Míg éveid sárgult lapok
fel nem nyitott könyvben,
az álmokban: szótagok –
és csak elmész, csöndben.

– Figyeljenek ide! – mondta nyomatékosan. – Azért tanácsoltam, eszükbe ne jusson mentőt vagy rendőrt hívni, mert azok a nyakunkra hozták volna a karhatalmistákat, akik meg az egész társaságot bekasztlizzák, hogy rövid időn belül egy statáriális bíróság elé állítsanak mindenkit. De ami itt történt, az az oroszok ügye. Ők keresték maguknak a bajt, a következményeket intézzék el egymás között. Higgyék el, nem fogják belevonni a magyar hatóságokat. És ha maguk is mindannyian hallgatnak arról, ami ma itt történt, senkit sem fognak felelősségre vonni.

– Miből gondolja, hogy ez tényleg így lesz? – kétkedett valaki az egyik asztalnál.

– Ismerem a mentalitásukat – válaszolt higgadtan Bajcz úr. – Öt évig élveztem a vendégszeretetüket. Úgy értem, mint hadifogoly. Hihetnek nekem.

A kételyeinket nem oszlatta el, de legalább volt miben reménykednünk.

Ő távozott először két szeneslegényével együtt. Még megvártuk, hogy a lovaskocsi kiforduljon a Kapás utcából, s elhaladjon a kocsmá előtt. Ezt követően két perc alatt kiürült a kocsmá.

Én még feltöröltem a vértócsát a földről, majd szóltam Rozikának, hogy zárunk. Egy fél óra múlva már le is húztuk a redőnyt.

Őszintén szólva sokáig éltem rettegetésben. Nem volt okom megkérdőjelezni Bajcz úr állítását, de abban nem lehettem biztos, hogy mindenki, aki aznap a kocsmában tartózkodott, hallgatni fog. Hál' istennek nem járt el a szájuk.

Ettől függetlenül tavasszal, a szezon kezdetén áthelyeztettem magam a Balatonra. Azt a Mártírok útjai kocsmát azóta is kerülöm.

Biztos, ami biztos. Az ördög nem alszik.

Vonásaidat...

Vonásaidat, esküdten a vérnek,
az emberiséggel ős közönsben,
jól láttam én, mégis, álomtól részeg,
elmerültem sodró özönödben.

Ha vinnél még a játék kapujáig:
kupák sötéten, kockák dobásra,
csak még egyszer a szavak mámoráig,
feledni, hogy álom, valahányra.

Erődök omolnak és fajok vesznek,
Ádámé, kit az állat rekeszt ki,
mint a légiók és rég az istenek,
ha ez álom – még egyszer ezt. Ennyi.

*Német eredetiből fordította
BÉRCZY JÓZSEF*

Radnai István

Pajti és az endorfinok

A kutya rád néz, tekintete emberi tekintet. Okos szeme csillog, fürkészi a szándékodat, kutat a gondolataidban. Nem ismeri a késleltetést, mindent azonnal szeretne. Kutatja, hogy készen vagy-e a vele való törődésre. Hiszen tudod.

Arra nem is gondoltál, de a kutya rituális élete olyan, mint a tiéd. A napok szabályos ismétlődése, csalódások elkerülése. Nem egy ismeretlen hatalom vágyait, akaratát, de a tiédet akarja teljesíteni, nem is vár érte mást, mint törődést.

A szabálytalannak tűnő ismétlődéseket és a türelmet is eltanulta. Tudja, érzi, mikor érkezel, mikor ébredsz, ismeri a vásárnapot. Megtanulta, hamarabb, mint te magad, hogy van szabadszombat. Ismeri az ünnepeket, tudja, hogyha szabadságon vagy. Eltűri, hogy elutazz. Napokig, hetekig vár, mivel eddig mindig visszajöttél, az övé vagy.

Megkeresett, vagy beleszületett – számára ez az istenkeresés. Sok istene van-e? Mindnek megvan a szerepe az életében? Felcserélhetők a szerepek az ő életében?

Amikor már eleget voltál otthon – úgy gondolja – odavezet a pórázhoz. Ismeri a szokásaidat, aláveti magát, boldog, ha megérted. Boldog, ha megért. A szavad járását ismeri, új szavakat tanul, és nem lehet őt becsapni. Jó emberismerő.

Elindultok a kapu felé, örül, a farkát csóválja, ugrál. Megérteti veled, hogy egyetért, boldog, ezt várta el tőled. Megkérdezi, merre? Ha a szokott útvonalat választod, arra indul, ha megállsz valakivel beszélgetni, egy darabig vár. Leül engedelmesen, szólnod sem kell, tudja, mi a beszélgetés, hiszen beszélget veled is, elvárja, hogy szóljál hozzá. Társadalmi lény.

Egy percig sem gondolkodik azon, mi a szerotonin. A boldogsághormonokat ismeri, a rituáléhoz tartoznak, gondolkodik, nem filozofál. Tapasztalatból tudja, hogy a tett halála az okoskodás. Előbb tudta.

Na, Pajti, megyünk haza! Rád néz, talán kérlel is, de beletnyugszik. Várja, hogy inni adj. Várja, hogy enni adj. Csak akkor türelmetlen, ha elfeledkezel róla. Ha a megszokott időket, napirendet nem tartod be. Gyengéden figyelmeztet. A kutya nevel téged, nem engedi, hogy elkéss a munkahelyedről.

Cserébe tisztességes ellátást kér, tudja, hogy az istenek eledele finomság. Boldog, amiért bevontad az életedbe, a legfontosabb rítusodba, az étkezésbe. Ha elfeledkezel róla kér, majd követel. Ismeri a sorrendet, kivárja, ha megtanulta tőled. Minden következetlenséged visszaüt. Túl van a gyereknevelésen, felnőtt, önérzetes kutya.

Séta közben elgondolkodik, filozofálsz, megleheted. De figyelmeztet, ha elbambulsz, hibázol. Megáll a járda szélén, szinte figyelmeztet a közlekedés szabályaira. Nem engedi, hogy autó elé lépj.

Míg te ezen gondolkodol, szembe jön egy másik kutya, a gazdáját vezeti. Pajti örül a fajtársának, barátjának. Meg akarja ismerni, a szeménél fontosabb a szaglása. Te még mindig nem érted?

A másik kutya hívós, tartózkodó. Komolyan veszi hívatását. Pajti megérti, hogy ez most nem a barátkozás ideje. Rád néz. Köszöntöd-e a szembe jövőt? Nem rángat, nem húz, illemtudó.

Nem csahol az utcán. Igaz, a lakásban sem. Tudja, ha beengedsz valakit, az jó barát.

De csak akkor, ha magad is illemtudó vagy, példát mutatsz, nem vagy kiszámíthatatlan. Szalad a táljához, ha nincs benne víz, kér. Rád néz, ha nem érted, vakkant.

Valaki az ajtód előtt áll vagy csönget, jelzi neki, hogy figyel, őriz téged, mert számára fontos vagy. Ha a látogató, kifelé menet csomagot visz, figyelmezteti és figyelmeztet téged. Pajti nem tépi meg a nadrágját, nem kap a vendég bokájához. Pajti jóhiszemű!

De nem tűri, hogy veled valaki kiabáljon. Ha az ismeretlen hangoskodik, eldönti, hogy beavatkozzon-e, eldönti önállóan. Mindenkit figyelmeztet, hogy a védelme alatt állsz. Cserébe elvárja, hogy a nagyobb kutyáktól, a barátságatlanoktól megvédd. Nem marja meg a másik kutyát, ő már civilizált. A macskáról tudja, hogy a házhoz tartozik. Elnézi neked és elnézi neki. Toleráns, de nem liberális.

Míg te elmélyülten ezen gondolkodol, a vackára vonul, nem zavar meg. Észrevétlen marad, jó kutya. Éles helyzetekben elvárja, hogy ezt szóban közöld vele.

Ha idegen mondja neki, hogy – Jó kutya! – megérti, hogy az illető jó szándékkal közeledik, de éber. Az idegen sem hibázhat.

Pajti álmodik, álmában vakkant. Biztos lehetsz benne, hogy kutyád legszebb kalandja, a séta valamelyik epizódja jutott eszébe.

Aludni készülsz, megérti, a vackán marad, vagy a vackára vonul. Éjjel nem zavar, de szigorúan őrzi a házat. A kivételezett státuszt megszokja és kiköveteli, ha csak egyszer is megengeded neki, hogy az ágyad elé heveredjen. Ha odatetted a kis szőnyeget, tudja, hogy a szobában alhat. Pajti egyke.

Ha két kutyád lenne, megvédené kivételezett pozícióját, akármilyen jó barátok. Pajti réalpolitikusan, örül, ha bizalmat kapott. Filozófiája empirikus.

Kiss Csanád fotója

Éneklés életre szólóan

Olvasólámpa KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Test és lélek? Termékeink a test egészségét szolgálják, daloskönyvem a lélek egészségét táplálja! – vallotta dr. Béres József, a Béres Gyógy-szergyár elnöke, aki 2009-ben jelentkezett először kottás könyvvel. A *Szép magyar ének* című daloskönyvet azért állította össze, hogy elvigye az éneklés örömét a családokba, közösségekbe. „Joggal csodálkozhat bárki, és teheti fel a kérdést: mit keres egy üzletember a népdalok, népelemek, egyházi énekek világában? Sajnos a mai modern világunk egyre kevésbé ismeri a valódi értékeket, nem ismerik elegen énekeinket, és még kevesebben »élnek velük«. Lassacskán elfelejtődnek a jól ismert dallamok, kikopik az együtténeklés vidám szokása a családokban, a baráti társaságokban. Úgy gondolom, a mai gazdasági helyzetben pont e közösségek ereje segíthetné a nehézségek elviselését a lelki és ezen keresztül a testi egészség megőrzését. Hiszem, hogy gazdag nemzeti zenekincsünk e darabkája minden magyar és a kultúránk iránt érdeklődő ember számára éppúgy tárháza a hasznos ismereteknek, mint forrása erőnek, jókedvnek, öröme- nek és szeretetnek.” – nyilatkozta Béres József.

Az éneklés hangulatjavító hatásáról énekkutatók, zenepszichológusok sora vall. Az énekszó lecsendesít, békésebbé, nyugodtabbá tesz. Sajnos a mai modern hanghordozó eszközök világában elkényelmesedünk, bátortalanná válunk, és nem használjuk ezt a csodálatos hangszert a torkunkban. Pedig számos tudományos tanulmány bizonyítja, hogy az éneklés igazi életelixír és a testi egészségre is rendkívüli hatással van. Többek között éneklés közben mélyebbé válik a belégzés, több oxigént veszünk fel, így több oxigént kapnak a sejtjeink. Erősíti az immunrendszerünket, emelkedik a vérünk oxitocin szintje, éneklés hatására az agyunkban fokozódik az endorfintermelés, sőt, a tudósok szerint a rendszeres éneklés növeli az ellenálló képességünket az infarktussal, a magas vérnyomással és az agyvérzéssel szemben is.

A zenélés és az éneklés emberi kultúránk része, végigkísérte életünket – egyes természeti népeknél még ma is végigkíséri – csecsemőkortól a sírig, a bölcsődaloktól a siratóénekekig. Nem beszélve arról, hogy a várandós asszony éneke magzatának fejlődésére milyen jótékony hatással van. Az éneklés vigaszt, gyógyulást hoz a legkülönbözőbb élethelyzetekben, ahogyan ünnepeinknek is része. Közösségi erőt közvetít, közösségeket kovácsol össze.

Béres Józsefet az első daloskönyv sikere sarkallta arra, hogy 2016-ban újjal álljon elő. Így vall készítéséről: „Az eltelt néhány évben belső igényem továbbhajtott egy énekeinket táji sokszínűségükben még gazdagabban bemutató gyűjtemény megteremtése felé. Úgy éreztem, hogy a korábbi kiadásból sok értékes, széles érdeklődésre számot tartó szép magyar ének hiányzik. Mi, magyarok, gyönyörű népdalainkban, archaikus népi imáinkban, egyházi énekeinkben különlegesen gazdag örökség birtokosai vagyunk. A II. kötet anyagának derekhada a népdalok köréből került ki: zömében kalotaszegi, mezőségi, Maros-völgyi, gyimesi és moldvai énekeinkből, de mások közt például néhány régi unitárius énekkel is gazdagítottam a könyv tartalmát.”

Egykori ének-zene tanárként izgatottan lapoztam fel a 200 dalt felsorakoztató, igényes kiállítású könyv második kötetét. A borítón, ahogyan az első kötetben is, Nagy Ferenc *Felszállott a páva* című, körtefa domborműve látható, a borítóterv Murányi Zsuzsa munkája. Nem csodálkozom azon, hogy a testvérkötet a „SZÉP MAGYAR KÖNYV 2009” versenyen a bibliofil és speciális kiadványok kategóriájában oklevelet és Antall József Emlékdíjat kapott. Béres József a második kötetben is követi az éneklés fejlődésének útját. A könnyebben énekelhető gyermekdalokkal indít. A *Katicabogár-röptető*vel szinte jelzi az egész kötet tartalmát, egyben a népdalaink többségét is: fohász Istenhez, a melegség, a szép érzések kiemelése a hideggel, a rosszal szemben. „*Katica bogárka, szállj fel az égbe! / Mondd meg Istenkének, nyissa ki a meleget, / zárja be a hideget!*” (Katicabogárka)

Az éneklés hangulatjavító hatásáról énekkutatók, zenepszichológusok sora vall.

A kötet II. fejezete (*Népdalok*) a legterjedelmesebb. A népdalok sorát a népszokásokhoz kapcsolódó dalok nyitják. Karácsonytól karácsonyig sok jeles nappal találkozhatunk a dalokban: karácsonyi köszöntő, háromkirályjárás, Gergely-járás, szentiváni ének, szőlőőrző dal és János-köszöntő. Egy év eseményei dalokban elmesélve, ahogy eleink megélték. „*Új esztendő, vígságszerző / Most kezd újulni, / Újulása Vig örömet / Most kezd hirdetni.*” (Új esztendő, vígságszerző) A Vikár Béla által Firtosvár-alján 1900-ban lejegyzett közismert népi párosító ének (Fűrjesc-kém, fűrjesc-kém) vezet át az ivó- és mulatódalok világába. A hangulat fokozódik. A lakodalmi énekek hol vidámságot, hol a szabadság feladásán való busongást hozzák. A balladákhoz Kádár Kata és Kőműves Kelemen története visz el bennünket. A nép legnagyobb fájdalmai a keservesekből tárulnak elénk. Kodály Zoltán 1910-ben Gyergyószentmiklóson gyűjtötte a következő éneket, amelyet aztán a *Székelly fonó* című daljátékában is feldolgozott: „*Tőlem a nap úgy telik el, / Ha fel jó, alig halad el. / Nem virradok örömmre, / Nem sötétülök kedvemre. // Reggel napfeljötté előtt / Könnyemben megmosdom előbb, / Este nap-szentület után / Könnyemmel áztatom párnám.*” (Tőlem a nap úgy telik el) A rabénekek és a katonadalok is főképp a szegény nép bánatáról szólnak. Ki szeret a halálba menni? „*Kaszárnya, kaszárnya, / Sűrű rácsos ablak rajta. / Közepében egy keres márványasztal, / Hej, gyászlevelem rajta. // Gyászlevelem rajta, / Nincsen, aki elolvassa. / Van szeretőm, egy tizenennyolc éves lány, / Hej, aki elolvassa.*” (Kaszárnya, kaszárnya)

Az egyéb népdalok sora is példázza szerzőik színes érzelmi világát. Általában természeti képpel kezdődnek, melyek meg-

határozzák a dal hangulatát, előre vetítik a tartalmat. Szép példa erre az a népdal, melyet Vikár Béla 1898-ban Belső-Somogyban, Somogyszobon gyűjtött. „Lement a nap a maga járásán, / Sárgarigó szól a Tisza partján. / Sárgarigó meg a fülemüle, / Szép a rózsám, hogy váljak meg tőle. // Ha meghalok, temetőbe visznek, / A síromra fakeresztet tesznek. / Jöjj ki hozzám holdvilágos este, / Úgy borulj le a sírkeresztemre.” (Lement a nap a maga járásán) A ritmus és a dallam olyan egységben vannak a szöveggel, hogy azt tanítani nem lehet – szívből jött. Sok szép példát találunk őseink, elődeink érzéseinek kifejezésére.

A III. része a kötetnek olyan népies dalok csokra, amelyek a XV–XVIII. század történelmét éneklék meg. A népdalok hatása érezhető ezekben, de már szerzőik lehettek. Egy-egy iskolaközpontban, kollégiumban kellene keresni őket. Fontos gyöngyszemei zeneirodalmunknak, népünk régmúltját hozza közelebb hozzánk. A kuruc-kor zenéje, a virágénekek találhatóak ebben a fejezetben. Az egyéb népies dalok között elsőnek Balázs Árpád által megzenésített Petőfi-vers áll: „Fa leszek, ha fának vagy virága, / Ha harmat vagy, én virág leszek. / Harmat leszek, ha te napsugár vagy, / Csakhogy lényünk egyesüljenek.” (Fa leszek, ha fának vagy virága)

A XIX. század a műdalok létrejöttének ideje. A IV. fejezetben a XIX–XX. századi zeneszerzői dalok és hazafias énekek közé Béres József az Endrődi Sándor *Kuruc nóták* (1897) kötetéből való dalt tette ebbe a kötetbe, melynek dallama ismeretlen eredetű, főként a bukovinai székelyek közt maradt fent. „Fordulj, kedves lovam, Lengyelország felé, / Úgysem jövök én már soha visszafelé. / Szegény magyar hazám soha nem láthatom, / Nincsen olyan bánat, mint az én bánatom.” (Fordulj, kedves lovam, lengyelország felé)

Az V. fejezet a szenténekeké, melyek sorát egy gyönyörű, Moldvában gyűjtött gregorián dallam (Magasztalja, magasztaljal) nyitja, melyet Domokos Pál Péter 1961-ben Gyoszenyben jegyzett le. A *Magnificat* (Máriának az Urat dicsőítő éneke) csíksomlyói zárandoklatokon használatos moldvai szöveg- és dallamváltozata. Görögkatolikus és katolikus énekek sorakoznak a kötetben. A gyarló emberek kezdetű dal hamvazószerdán és nagyböjt idején énekelhető, de nagyon is időszerű a szövege minden időkből. Azt üzeni, hogy a mulandó javakhoz ragaszkodás helyett az örök javakhoz kellene fordulnunk. Protestáns énekek (református, evangélikus és unitárius énekek) teszik teljessé e szép gyűjteményt. „Az én időm, mint a szép nyár, / Menten eljár, / És eljön a hosszú tél. / Ám de az Úr szebb tavaszra / Feltámasztja / Azt, ki benne hisz, remél.” (Az én időm, mint a szép nyár)

A dalszövegek és a jól énekelhető hangnemben írott kották mellett az énekeket sok érdekes és hasznos információval látta el a szerző. A könyv érdekessége, hogy a dalok címeit és a magyarázatokat angolul is tartalmazza.

A kötet anyagát a legnagyobb gyűjtők munkái alapozták meg, csak néhány a már említettek kivételével: Pálóczy Horváth Ádám, Bartók Béla, Lajtha László, Csizy Jolán, Kallós Zoltán, Zámbo István, Osvay Imre, Bárdos Lajos, Békefi Antal, Kerényi György, Sárosi Bálint, Vargyas Lajos, Járdányi Pál. Béres József külön köszönetet mond azoknak, akik mellálltak és hasznos tanácsokkal segítettek a kötet összeállításában; Bereczky János népzenekutatónak, Kallós Zoltán népzene gyűjtőnek és Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutatónak. A kötet szerkesztője Béres József felesége, Béres Klára, a kották Csonka Szabina Babett keze munkáját dicsérik.

A magyar népdal és népzene alapozta meg műzenénket. Az ereszkedő dallamvonal, majd a visszatérő, kupolás sorszerkezet, a szabad előadásmód, de a feszes tempó mind megtalálható a korabeli népszínművekben, vagy akár a XX. század kórusműveiben. Zeneszerzőink kiváló „nyersanyagot” örököltek. Nem csak Liszt Ferenc, Erkel, Bartók, de Brahms is, és sokáig sorolhatnám.

Édesanyám énekével szépítette a gyermekkorom, sokat daloltunk együtt. Ifjúságom nagy részét énekkari próbák színezték, rengeteg népdalfeldolgozás szerepelt repertoárunkban. Helikoni szerepléseinkre is jó szívvel emlékezem. Sokat és szívesen hallgattam Osvay Imre és Zámbo István előadásait. Vörös János keze alatt kezdtem a kóruséneklést, Ivasivka Mátyás volt a gimnáziumban a karnagyom, és sokat kaptam Merényi Györgytől, legfőképpen pedig Zákányi Zsolttól. Sok népdalversenyt izgultam át versenyzőként, versenyzettként és zsűritagként. Japán vendégek hallgatták a Kodály-módszert óráimon. Boldog vagyok, hogy végre nemzetközi elismerésként Hungarikum lett nagy zeneszerzőnk zenei nevelési módszere. Ma már unokáimnak adom át a zene, a népdalok szeretetét. Igen, legyen a zene mindenkié! Az éneklés legyen újra a mindennapjaink része! Ezt szolgálja nagyon jól ez a kiadvány. Segédkezet ad kottaival, tágítja ismereteinket a kiegészítő szövegeivel. Vegyük minél többen minél többször a kezünkbe, és énekeljünk! Most éppen ez a népdal jutott eszembe: Félre bánat, félre bú, bolond, aki szomorú...

SIROKY OLGA

Béres József: *Szép magyar ének II. – Fine Hungarian Song II.*
AKOVITA KÖNYVKIADÓ Kft. – Budapest, 2016

Jelentés, tisztelettel

Olvasólámpa KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Tanárnőnek, Tanár úrnak tisztelettel jelentem... Volt ilyen, működött, abban a korszakban, amikor a kötelezően hivatalos megszólítás levélben ez volt: *Kedves... Elvtárs(nő)...* (Az aláírás et.-re rövidült, vagy a szívélyesebb búcsúzóforma: elvtársi üdvözléssel, Gizus.) Változtak az idők, az elvtárs (mint megszólítás) elmaradt, és jött helyette sok minden más.

Miért legyen udvarias? Számít ez ma? És egyáltalán, mi az, hogy udvariasság? Az itt tárgyalt izgalmas kötetben válaszfélek is kínálkoznak. Jeles kutatók fontos tanulmányokat tesznek közzé, gyakorlati tapasztalatokra épülő munkák elméleti köntösben, jól hasznosítható tételek. Az udvariasság többféle megközelítése vonul fel: kommunikációelmélet, irodalom, nyelv és kultúrák. Szó van verbális és nem verbális eszközökről. Négy nagy fejezet, 21 tanulmány, egy további kérdéseket felvető bevezetővel (Balázs Géza) és egy magyarázó-megvilágító „csiszolt előszóval” (Voigt Vilmos). A változatos szakkifejezésekkel dúsított írások megfontolt (újra)olvasásokat igényelnek, itt a szerkezet nyomán igyekszünk bepillantást adni a témátárba, néhány példa felvillantásával.

Azoknak is jól jöhet, akik sikereket akarnak lenni. Bár a sikert ma más értékgesztusokkal mérik.

Az első fejezet: udvariasságelméletek – az udvariasság nyelve, szemiotikája, értelmezései, egészen a megszólítás és az udvariasság kapcsolatáig. Rögtön kiderül: nem könnyű az udvariasság meghatározása, elméleti körülhatárolása is kétféle, hol tág, hol szűk. Keresd a középutat – „*illem – erkölcs – erény egymástól eltérő logikai rendszerek*”. Keverését nem ajánlja a szerző (Voigt, 21.). De összefüggésük nem hanyagolható, tesszük hozzá. Az udvariasság nyelve, irodalma színes, szórakoztató. Megismerjük a koraromantika illendőség-felfogását (Tánczos, 81.), a nyelvi udvariasság indexikalitását (Németh, 91.). Fennkölt megszólításviszonyok hangzanak el Füst Milán *Negyedik Henrik* című drámájából: „*Felségnek szólítasz – ez jól esik.*” Tisztelgőn ünnepélyes, jó ilyet hallani a mai zajban! (Büky, 121.). Két külön csemege: humor a társalgásban, avagy mit bírnak el a felek és a nyelv? Humorizáljunk. De meddig és hogyan? (Nemesi, 101.) A másik: a szónoki beszéd a nemek tükrében. Eddigi ismereteink szerint a férfiak javára billen a mérleg. Legalábbis a politikatörténeti gyakorlat szerint. Más a mindennapi és a szónoki retorika, noha mindkettőben ott a keveredés. Létréhozható-e olyan „szótár, amelynek segítségével, biztonsággal elkülöníthető egymástól maskulin, ill. feminin típusú szónoki beszéd...?” A szerző további vizsgálatokat helyez kilátásba (Komár, 113.).

Igen figyelemre méltó adatok az egy-hároméves korosztály gesztusvizsgálataiból. Ekkor működik az udvariassági elemek

elsajátítása, a gyermek részéről. Ám, „*ha nem megfelelően értelmezzük, bizony az udvarias gyerek sem lesz udvarias...*” (Kálóné, 150.). No, itt a felfedezés, hol tévesztünk utat. E fejezet a testbeszédről, a metakommunikációról közöl mély ismereteket. Érdekes példa: a legyezőhasználat, amikor a rejtett dolgokat, a „*kimondhatatlant mégis nyilvánvalóvá kellett tenni*” (Magyari, 153.). A „taktika” az érintés formuláiba vezet be bennünket, azok felismerésébe és hatékony (de udvarias) alkalmazásába (Veszszős, 163.). Az udvariasság relatív, ez japán példák alapján kerül elő (Hidasi, 181.). Van itt norvég minta: „*Köszönet a múltkoriért!*” (Vaskó, 193.). Fölöttébb megbecsülendő! Az utolsó fejezetben a diplomácia is „szót kap”, és eljutunk a máig: udvariassági jelek a televízióban és az internetes oldalakon. (Ismerőseink köszönnek vissza.)

Szóval, itt szélesen vett kultúra(k)ról, kultúraköziségről van szó. Kommunikációs szempontból (is) eléggé összekuszálódott időnkben a társas érintkezéshez szükséges javaslatokat kapjuk, hátha segítenek rajtunk. Azoknak is jól jöhet, akik sikereket akarnak lenni. Bár a sikert ma más értékgesztusokkal mérik. Ma erős a késztetés, hogy beleszédüljünk a divatba. Sok esetben már nem az udvariasság szabályait hágljuk át, jogi szabályokat sértünk. A szegény gyalogos, a neki kijáró járdán riadtan elugrik bringás társa elöl, és még bocsánatot is mormol fogai között. Vagy mást mormol. (Már bocsánat!) Udvariasság felfüggesztve. Lenyomni a másikat, még akkor is, ha Facebook-közösséget emlegetsz, még azt is, aki e „közösség” tagja. Más az internet és más az élet. Nehéz így udvariasnak lenni, és az udvariasságot elvárni. Számon kérni még inkább. *Sto gyélaty?* Itt tenni kell, lehet, a szép szó már kevés, a családi nevelésre utalás a visszájára fordulhat, visszaüthet. („Anyukázástól anyázásig”, újabb kutatási téma.) Jó kiindulás: megszólítás és udvariasság, (Domonkosi, 69.). És eljutunk talán idáig: uram, hölgyem, (netán) kisasszony. (De szép is volt!)

A kommunikáció lehet udvarias, de udvariatlan kommunikáció is van. (Gyűjtésünkkel itt nem hozakodunk elő.) A kommunikációs szakok nem oldják meg az udvariasság tanítását. A szakmai iskolákban volt ilyen tantárgy: Illem–Etikett–Protokoll. Aztán szép lassan kommunikációvá alakult át. Esetünkben beérnénk az illemmel. Amikor a társas kapcsolatban állók tudnák alkalmazni a „kommunikációs tényezőket”, például érzékelnék, felfognák a helyet, a témát, és a hozzá illő szerepet. Ne akarjunk mindig nyomulni, alkalmazkodni is tudni kell. Aki mobilozik, annak a mobilvonal végén van a társa, hiába áll melletted, nem veled van, mindig mással. („A virtuális valósága”, tanári jegyzet, Sz.T.Gy.) A szabadság nem lehet önzés. Ha az, nem vagy szabad. Hallom: „*Bácsi, más ma már a módi...*” Más nemzedék vagyunk, más idők járnak, más nyelvet használunk. Erről ad leírást egy másik, jól használható tanulmánykötet: *Generációk nyelve* (szerk. Balázs Géza és Veszszöki

Ágnes). Ebből néhány kapcsolódó téma: Nemzedék-, kultúra- és nyelvváltás, Nemzedékek és udvariasság, és külön fejezet: Iskola kommunikáció... No, lassan „beérünk”. Az udvariasságot sokan igénylik, tanításáról nem szabad lemondanunk. Mert, mint a tanulmánykötet szerkesztői a Bevezetőben nekünk szegeznek (ha már az udvariasság társadalmi-kulturális norma): „kérdés, hogy melyik szubkultúra fogja a gyepelt”. A tanítók nagy felelőssége és feladata (és nem csak az övéké!): kapaszkodj a jelbe! A kötet is erre hangol, újdonsága, hogy jeltudományi keretben tárgyalja az „udvariassági jeleket”. És ha már jelekről esik szó. A sok szakzsargon helyesírási kérdést is felvet. Hogyan írjuk? A kötetbeli előfordulás alapján: nonverbális (tartalomjegyzék) – nem verbális (H. Varga, 64.). (Ezek írása nem egyértelmű a szakirodalomban.)

Elméletek, mint láttuk, bőven vannak, és megannyi további kérdés vetődik fel nyomukban. Ahány ház, annyi szokás, de ezek, mint kultúraelméletek, tanulhatók, használhatók, pl. japán–magyar vonatkozásban, és ott egy sor másik vonulat: arab, európai, moszlim, zsidó, keresztény, elég csak a fejkenődő viseletének megítélésére gondolnunk. Merevednek a közlekedések, felerősödik a saját kultúra megmutatása, közvetítése, elfogadtatása a másikkal, illetve, nem ritkán, ráerőszakolása a másokra. Mi van, ha gyanút fogunk? Ha az elméletek nem működnek, kultúrákban csatlakozunk. Marad a jel. Minden út a jelhez vezet. Mindannyian jeles emberek vagyunk. Ha tetszik, ha nem. Jelregetegben jelfogyasztók. Az évek sodrásában, figyeljünk a kötetben megjelenő évszámokra: az udvariasság története, illetve annak leírása a 17. századtól folyamatosan, színesen megújulva jelen van. A 10. oldalán pedig: *A jel tudománya* (szerk. Horányi Özséb és Szépe György, 1975).

Tanítani való anyag. Volt ilyenre már példa, még az „elvtársi” korban: Montágh Imre szélesen nyitott előadásaira, Buda Béla elméleti munkáira, Zsolnai József Nyelvi-Irodalmi-Kommunikációs (NyIK) programjára gondolok (1978). A könyvben tárgyalt anyagot iskolára áttenni, osztályba bevinni összetett munka. Először kell: tananyag („transzformációs pedagógia”), és azután jön a szép munka neheze. Szokás-

és szükségletalakításról van szó, ami folyamatos, gondos figyelő-alakító ráhatást igényel a pedagógus részéről. Sok helyen működik ez, megfontoltan szélesebbre venni elkerülhetetlen. Hozzá kis finom mosoly. Marad vagy oszlik egy 80 éves dilemma? Mért legyen én udvarias? Kiterítenek úgylis! Mért ne legyen udvarias! Kiterítenek úgylis. (A neves Szerző nemes megbocsátásában bízva.)

...felerősödik a saját kultúra megmutatása, elfogadtatása, illetve, nem ritkán ráerőszakolása a másokra.

Az írások azoknak is jól jönnek, akik „csak” boldogulni szeretnének a mindennapi és a hivatalos kapcsolatokban. A problémakör összetett: a szociális hatásoknak nagy szerepük van. Ám a jó családi légkör udvariasságra nevel. Figyelmesség, tisztelet, ezt mindenki – még a hangoskodók is – igénylik. (Van, aki csak másoktól várja el.) De olyan egyszerű lenne: határozott köszönés, illő megszólítás, tudakozódás, finom mosoly, és megköszönés. Ennyi. Ez iskolázottság kérdése? Az udvariasság – mint a társas érintkezés szerves eleme – egészséges embert kíván. Egészséges személyiséget, aki tud disztingválni. Amikor még motoszkál a tudat. Az udvariasság magatartás, cselekvés helyzetekben.

Minden tudományos ismeretnek egy a vége: vissza a jelhez! A kötet is erre hangol, újdonsága, hogy jeltudományi keretben tárgyalja az „udvariassági jeleket”. A jelek körülöttünk lebegnek, előttünk fekszenek. Csak észre kell vennünk őket, és leporolni – újrahasznosítani. Legyen ez a jel(ige). Kérem, tisztelettel.

Sz. TÓTH GYULA

Udvariasság – Szemiotika, művészet, irodalom, nyelv. Szerkesztette: Balázs Géza és Pölcz Ádám. Lektorálta: Dede Éva. Semiotica Agriensis, 13–14. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 2016

Czipott György Mezsgye

MMagad
sarlónyi rend.
Szavad
bújtat, rád jelent.

Nincs út,
cél is sehol.
Döggút,
talpalatnyi por.

Posta Marianna Kirekesztő állomás

AA régi resti zárva. Egy cigánygyerek koldul
a várakozók között.
Őt is lecsereéli az anyja, ha már kiöregedett.
A vonatok egymást érik.
Egy elhasznált vagy soha be nem váltott jegyet
hordoz körbe a szél.
Álmaidban körfolyosók kiúttalansága riaszt,
ezért állsz most itt:
talán valaki felkap, mint egy könnyű poggyászt,
elhasznált vagy be nem váltott jegyet.

A tömeg minden állomáson arctalan.

Kevesen vesznek észre, mégis sokan figyelnek
az elsuhanó ablakokból. Az egyikben látod magad.

Te vagy az egyetlen, aki nem integet.

PÉNTEK IMRE

Rajz- és szoborünnep Tihanyban

Borsos-kiállítás a Kogart-házban a művész 110. éves születésnapja alkalmából

Lassan elballagtak a modern magyar szobrászat 1945 utáni immár klasszikus mesterei. Schaár Erzsébet, Vilt Tibor, Vigh Tamás, Marton László és mások. Somogyi József az idén emlékkiállítást rendeztek tiszteletére. Az évfordulók árnyékában szerencsére nem feledkeztek meg Boros Miklósról sem, aki 2016-ban lett volna 110 éves. Bár a szélesebb közönség nem fogékony a nagy nevekre, a *0 kilométert*, a *Balaton szél*t vagy a *Tihanyi Echót* azért (valamennyire) ismeri. S csodálatos rajzai, könyvillusztrációi ugyancsak tág körben tették ismertté a nevét. Szülei Nagyszébenből Győrbe menekültek, az első világháború idején. A fiút nem vették fel a MKF-re, autodi-

daktaként indult el a pályán. Elsősorban festőnek készült, a harmincas években képezte magát szobrásznak. A Gresham-kör alkotói maguk közé fogadták, több kiállításon is együtt szerepelt velük, bár hozzájuk is csak lazán kötődött. Magányos alkotónak tekinthető. Olasz és francia tanulmányútja-in szívta magába az ismereteket, a negyvenes évek végéig apja győri műhelyében vésnökként dolgozott. 1943 óta Tihanyban élt, egészen 1990-ban bekövetkezett haláláig. Tanított az Iparművészeti Főiskolán, számos tanítványából lett kiváló művész. N. Mészáros Júlia írja róla monográfiájában: „Érett korszakának művészi törekvése leginkább Mooréval rokonítható, akit a század legnagyobb szobrászának tartott, de akiben nem a

*Igazi humanista szemlélettel vallotta:
a társművészetek szeretete nélkül
nem lehet senki igazán művész.*

nagy formai újítót, hanem a nagy szintetizálót látta. Borsos Miklós maga is szintetizáló művész volt... Moore szobraiban a természet eleven lökötését érezte, miként a görög művészetből példaképpül választott legjobb alkotásokon is...” Moore jobb megismerése csak megerősítette, hogy jó úton jár. Az olasz újklasszicizmus hatása főként rajzain érezhető, plasztikai világa – Moore-on túl – számos avantgárd alkotóhoz, Rodcsenkóhoz vagy Hans Arphoz köthető. Medgyessy, Beck. Ő. Fülöp vagy Bernáth Aurél szintén hatott rá, de felkészültsége, tájékozottsága, intellektuális mélysége tovább is vitte őt. Gazdag életművének inspirációja máig érezhető a kortárs szobrászművészetben.

Ezért örültem annak, hogy a tihanyi Kogart-ház is reagált a 110 éves évfordulóra, részben újrendezte az állandó kiállítást, másrészt izgalmas anyagot tett közzé a változó kiállításokat felvonultató termekben. S nem különben érdekessége látogatásunkat, hogy egyik társunk Németh János Kosuth-díjas keramikus volt, akit több éven át tanított Borsos Miklós az Iparművészeti Főiskolán. A neves keramikus számos történettel, anekdotával fűszerezte az egyes műveket, de 2009-ben a *Pannon Tükör*ben hosszabb visszaemlékezésben idézte fel Boros alakját, személyiségét, kapcsolatukat.

„Ha megkérdeznék tőlem, ki az, aki munkásságomnak egész életre szóló tartást adott, azt válaszolnám: Borsos Miklós. Már akkor – a növendékei – »öregnek« hívtuk az élete teljében lévő, szép szál embert. Sugárzott belőle az a szellemi erő, amely valaha a nagy reneszánsz mestereket jellemezte. Igazi humanista szemlélettel vallotta: a társ-

Madár – Borsos Miklós kisplasztikája

művészetek szeretete nélkül nem lehet senki igazán művész. A zene egész életét végig kísérte... Életműve gyökerekre épülő, a ma emberét megszólító művészet... Alkotásainak lelkét is mintázták... nekünk is többször is megjegyezte: – Jó, kérem, de a lelkét nem mintázták meg.” A tanár és mester alakja többszörösen kirajzolódott Németh János szavai nyomán. Igen, szintézis erejű munkák kerültek ki a keze alól, ezt az évfordulós kiállítás is megerősítette.

Én például szerettem a portréit: az átrendezett (rég) kiállítás egyik darabja az *Őnarckép, reneszánsz alakokkal* című rajz. A jellegzetes attribútumok közt az érzékeny arc, a társaság a görög ruházatban, az a környezet, amelyben élni szeretett volna. A maga köré álmódott táj mindennél ékesszólóbban fejezi ki a vágyott, római-görög tisztaságot, a természettel egybecsengő érzéki idilliumot. Az állandó kiállítás darabjai a firenzei séták emlékei, akár 1929-ből vagy éppenséggel 1973-ból. A *Vízparton sétáló párt* nézve, már nehezen kideríthető: a Balaton vagy a tengerpart jelensége az, ami megragadta a mestert. Több formációban feltűnnek a lovak, a kedvelt motívumok. (*Lovakat vezető*) Mint kiemelt darabok, feltűnnek a *Tihanyi Echo* és a *Balaton szél* vázlatai. Gyakran kutatjuk az elveszett Pannóniát, római örökségünket. Mintha ezt álmodná vissza a tihanyi mester, néha egy-két vonallal, máskor plasztikáin vagy domborításain. Igen, a szintézis, ami leginkább jellemző rá. Nem az újító ő, hanem a kiteljesítő. Olyan széles panorámát tár elénk, hogy belekáprázik a szemünk. Leány és női alakjai szintén elragadóak, fojtott erotikájuk – lásd a *Vízbe nyúló* – a szépség és harmónia kifejezője, nem a brutális ösztönöké. (Az a bizonyos „lélek” van ezekben megmintázva, vagy egy-két vonallal elkerítve.)

A változó anyag éppen változatosságával kápráztat el. A bevezető (felvezető) sorozat éppenséggel a *Találkozások* címet viseli. Valami mást sejtet a cím: pedig ez egy játékos (minimalista) tufesték tanulmány, I-től IX-ig. A keleti hatás Borsost is megragadta, amikor ezt a művét elkészítette. Ráadásul ezek a formációk csak egy-két helyen írásjelek, jelek, másutt apró alakok nyüzsgönek körülöttük, mintha építménye-

ket, romokat látnánk. A négyzet, a kör és félkör, a vízszintes (alapozó) alakzat variánsai elragadóak, látszik rajtuk a művész kedvtelése. Ennek ellentéte a nagyméretű *Búcsúzkodás* című domborítás. Antik jelenet, két részre oszlik. A parton álló alakok integetnek a vízre szálló vitorlás hajósainak. A négy személyt felvonultató kompozíció derűt, örömet áraszt, az elválásnak adva különös, nosztalgiaiával telt hangulatot. A rajzok, grafikák témái közt gyakran feltűnik a természet, az évszakok változása, a víz, a föld, a dombok és hegyek összekapcsolódása (*Horizont*). S nem hiányozhat ezekről a táji variánsokról az ember sem. Szép példája ennek a *Merengő*, vagy a *Felemelt kezű férfi* –, amelyen ezt az összehangolódást látjuk az atmoszférával. Az *Evezős* a természeti erők legyőzését veszi centrumba, látjuk az erőfeszítés monumentálisra nőtt megnyilatkozását.

A görög motívumok a grafikákon is megjelennek. Látjuk a lantját pengető *Orpheuszt*, egyfelől mint a zene mitikus őst, másrészt a fekete szörnyet szelídítő mágikus prófétát.

Feltűnik *Odüsszeusz* is legendás hajójával, amint társaival küzd az elemek és csapdák ellen.

A bibliai ihletésnek is sok szép, egyéni megnyilatkozásával találkozunk. Megjelenik a *Gyógyító*, Jézus figurája, amint egy nyomorulton segít. Egy másik rajz a Genezáreti-tó menti eseményekre reagál: A halászok a prédikáló Jézust hallgatják. Szerepel a kollekción a *Szent Rókus koldust ápol* című rajz, mely a Jézust követő földi alázatot sugallja. Egyik kedves rajz számomra a *Börtönben*. Az 1983-as dátummal jelezett mű akár 1956-ról is szólhatna, hisz kedves barátját, Déry Tibort is lecsukták ebben az időben. A szabadító angyal azonban leoldja a bilincset a fájdalmasan összegörnyedő rab kezéről.

Németh János is többször említette, hogy Borsos Miklós remekül hegedült, neki is volt szerencséje hallgatni. A *Hegedűs a kertben* – egy szép tihanyi emlék, abba a művészi szférába stilizálva, amelyben Boros lényei élnek, megnyilatkoznak. A nóialak átszellemülten tapad hegedűjéhez, s a padon egy hallgató ül magába sűppedve, a zene által elbűvölve. De a

Búcsúzkodás – Borsos Miklós domborműve – fotó: Lukács Zoltán

Börtönben – Borsos Miklós rajza

többi rajzon is jól látszik, mennyire szerves része ez a zenei élmény a művész mindennapjainak.

Meglepő látni az 1943-as rézdomborítást, *Női arc* címmel. A jól formált mű érzéki vonásaival, finom elrendezésével, tetszetős arányaival jelzi: a művész már ekkor képes volt ilyen szinten alkotni. Érdeemes szólni állatszobraitól. A bazaltból készült *Bivaly* az állandó kiállítás megragadó darabja. A ma-

darak plasztikai – néha mértani elemmé változva – gyakori szereplői munkásságának. Láthatunk egy „kettőst”: a rajz és szobor paralel egymással. *Ádám és Éva* rézdomborítás formájában jelenik meg, *Szent György és a sárkány* szintén az egyik sikeres rézdomborítása. Különös munkája a *Delfin napkoronggal*. Borsos mindig is hajlott a geometrikus, kubista ábrázolásra, ám ritkán merészkedett a szélső pontokig. A haltest, ahogy körbefonja a nap vörös márvány gömbjét, már-már groteszk idom. Ám ha jobban megfigyeljük, mégsem az – eleven organizmus. Az *Aphrodité* szobra is egy szinte már mértani elem, ám nem kis feszültséget keltve tűnnek elő a zárt formálás alól a női akt érzékletes idomai. Talán legmesszebbre az *Egyhúrú himnusz* vagy *Bartók emlékmű-terv* ment el, legalábbis az itt kiállított munkák közül. Pedig a *Feminin* és *Maszkulin napkoronggal* vagy *Bimbóval* még tovább haladt ezen az úton. Ám a szintetizáló művésznek ezek csak epizódot jelentettek, az absztrakció megkísértései szobrászati bravúrjának felvillanásai.

Jó volt megfürdetni tekintetünket ebben a borsosi idillben, az elképzelt Pannónia sugárzó, fénnel pásztázott térségein bolyongani. S hódolni a rajzművész és szobrász előtt, a vonal, a kő és bronz mesterének produktumait újra megszeretni. Politikamentessége is elgondolkodató: sikerült neki túlélnie az 50-es évek szakmai örületét, elkerülnie a hatalom mágikus vonzását. N. Mészáros Júlia írja róla: „*Borsos Miklós művészete összekötő kapocs a modern magyar szobrászat első és második korszaka között, egyúttal mérőöldkő a 60-as évek végéig, mind a természetelvű, mind az absztrakt szobrászat következő időszakát tekintve.*”

Boldog új évet kívánok

Hányszor, de hányszor kívánunk „*Boldogújévet*” így, az év fordulójához közeledve, s mint más gyakran elmondott szövegbe, ebbe sem gondolunk már bele!

BOLDOG... ismeretlen eredetű szó – jegyzi meg egy értelmező szótár – melynek szótöve a *bód-*, ami a *bódit*, *bódul* szavainkban is visszaköszön. Ez igaz is társadalmunk jelentős részére az évfordító éjszakán, de sokaknál fennmarad a *bódulat* egész éven át. Mások pedig szép szavakkal, üres ígéretekkel, vagy hazugságokkal *bóditanak* bennünket. De a szófejtők gondolata nem ezen a nyomon kanyarog vissza az időben, hanem a *bódultságot* a *révülettel*, *kábulattal* hozzák összefüggésbe, s ezen át a pogány vallásgyakorlatokig juthatunk el. S már el is érkeztünk a *boldog* szavunk vallásos jelentéséhez. Aki *boldog*, az szent révületben az istenekkel lép kapcsolatba.

Népünk és nyelvünk pogány koráig nyúltunk vissza. A keresztényiség felvételével a szavak is új (lásd lentebb!) tartalommal teltek meg. A *Halotti beszéd* már *Boldog Mihály* (*boudog Miháél*) arkangyalt említi, s nyilván nem a *bódult* értelemben, hanem, mint aki Urunk színe előtt (*Uromk színē eleüt*) van. Nos ebben az értelemben boldogok azok is, akik szegények lelki értelemben, akik sírnak, akik szelídek, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, az irgalmasok, a tiszta szívűek, akik békét teremtenek, akiket az igazságért üldöznek... és ezért boldog Péter (Simon, Jóna fia) is, amikor Krisztust az élő Isten fiának vallja, mert maga az Élő Isten jelentette ezt ki neki.

Új... a Biblia görög nyelve két szóval is illeti. Lehet *neosz*, azaz *fiatal*, *zsenge*, *friss* – és lehet *kainosz*, azaz *újszerű*, eddig ismeretlen. Szépen együtt van e két jelentés az új borról és új tömlőről szóló jézusi tanításban: *neosz* a bor, mert még nem rég szüretelték, de *kainosz* a tömlő, mert még soha nem volt benne bor.

Neoszok az ifjak, akiknek engedelmeskedniük kell a véneknek, vagy a fiatal asszonyok, akiket arra int az apostol, hogy szeressék férjüket és gyermekeiket, de *kainosz* a szövetség, melyet Krisztus vérén szerzett, vagy az a sírbolt, amely befogadta Jézus keresztfáról levett testét, valamint ilyen értelemben új a parancsolat, hogy egymást szeressük – és ilyen *kainosz-új* teremtés az, ha valaki a Krisztusban van.

Év... annyi idő, amíg a Föld a Nap körüli pályáját egyszer megfutja. Azt az illúziót kelti, mintha az elmulasztott alkalom visszatérne ismét 365 nap múltán. Pedig az idő kérelhetetlenül egy irányba halad – életünkben a születéstől a halálig –, a világtörténelemben pedig a teremtéstől Krisztus visszajöveteléig. De számunkra nem csak évről évre, de napról napra, sőt percről percre fogy az az idő, amit e földi testben töltünk. Örök sorsunk mégis itt dől el.

Mikor lesz hát boldog az új évünk?

...ha Krisztussal új szövetségben, a Bibliában adott kijelentését követve, egy minőségileg új szakaszt kezdünk.

Ilyen boldog új évet kívánok!

VICZIÁN MIKLÓS

Vasvári Zoltán

Hogy mindörökre meglegyünk

*És most lefényképezkedünk,
Hogy mindörökre meglegyünk.*

Tandori Dezső: És most

Az emberi lét központi problémája az örök élet keresése. Persze nem fiziológiai értelemben. A fenti Tandori-sorok is ezt a gondolatot járják körül. A fényképezés aktusa önmagában sugallja a halál és a halál elleni küzdelem gondolatát.

Először: a fénykép az örökre elmúló, visszahozhatatlan pillanat megragadására tett kísérlet objektivációja. De – úgy tetszik – sikertelen kísérlet. Más az elmúlt pillanat, és más a kézben tartott fénykép. Talán nem is hasonlítanak egymásra, de semmiképpen sem azonosak – csak mintha...

*...aki a képet szemléli,
valamilyen élő kapcsolatba kerül
a kép tartalmával.*

Másodszor: a kész fénykép maga a halál, a megmerevedés. Lenyomat egy valamikori élő valamiről.

Harmadszor: de győzelem is a halál felett, nem pusztán a kép tárgyi valóságában, hanem a képet néző személy pszichikumában. Hisz aki a képet szemléli, valamilyen élő kapcsolatba kerül a kép „tartalmával”.

Végül: a fénykép valamiképpen vers is – hisz lekerekedés.

Susan Sontag így vallott a fényképezésről híres tanulmányában: „*Fényképezni annyi, mint birtokba venni a lefényképezett tárgyat. Azt jelenti, hogy bizonyos viszonyt létesítünk a világgal, s ez a viszony a tudás – következképp a hatalom – érzetét kelti. Az a fausti többletenergia és lelki sérülés, amely nélkül nem alakulhatná ki a modern, szervesen társadalmak, alighanem akkor keletkezett, mikor az emberek megtették a ma már jól ismert kezdő lépést az elidegenedés felé: megszokták, hogy nyomtatott betűvé absztrahálják a világot. Ám a világ kilúgozásának és gondolati tárgyá alakításának a nyomtatás nem olyan alattomos eszköze, mint a fénykép, s ma javarészt az utóbbiból merítjük ismereteinket arról, hogyan festett a múlt, s milyen kiterjedésű a jelen.*” (A fényképezésről, Európa, Budapest, 1981. 10.p.)

Vizuális világban élünk, képek milliárdjai vesznek körül bennünket, és határozzák meg az életünk.

Nem egyszerűen arról van szó, hogy a világról szóló érteinket, benyomásainkat, tapasztalatainkat – tudásunkat – döntő mértékben a szemünk mint érzékszervünk közvetíti a számunkra, hanem napjainkra a képek uralják életünket. Nap mint nap millió képet látunk, képek vesznek körül otthonunkban, az utcán, iskolában és munkahelyeken.

Képekkel bombáz bennünket a tévé, a multiplexek, a dvd-k, a számítógépek és az okostelefonok monitorjai. Magunk is képeket alkotunk, képek határozzák meg a gondolkodásunkat.

A látó ember számára a képek nélküli világ elborzasztó, szinte felfoghatatlan. A látó ember világtalannak nevezi a látását elvesztettet, azt, akinek már nincs meg a szeme világa. Ez persze a látó emberek hiú ostobasága. A vakok világa a maguk belső képeivel éppoly teljes, ha sokszor nem teljesebb is, mint a miénk, látóké.

Becsüljük meg ezért csodálatos érzékszervünk, a szemünk ajándékait: a képeket.

A képeket, amelyek nemcsak uralkodhatnak felettünk, de feltárhathatják világunk, környezetünk, embertársaink, szeretteink, barátaink valódi lényegét, legmélyebb titkait.

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Gera Katalin,

Németh István, †Papp Árpád, Sarusi Mihály

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2017. január

Sokszorosítás sorszáma: 1/2017.

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Csernák Bálint fotója

Kapható az újságárusoknál

A *Búvópatak* az egész országban – Budapesten és a megyeszékhelyeken – kapható az újságárusoknál. A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓNK

Nemzeti
Együttműködési
Alap

9 771588 933004

17001